

Vienankarjalan ymmärtäminen suomen kielen pohjalta

Maisterintutkielma

Irma Alekseeva

Suomen kieli ja kulttuuri

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2016

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Irma Alekseeva	
Työn nimi – Title Vienankarjalan ymmärtäminen suomen kielen pohjalta	
Oppiaine – Subject Suomen kieli ja kulttuuri	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year kesäkuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 63
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksessa tarkastellaan vienankarjalan ymmärtämistä suomen kielen pohjalta. Vienankarjala on yksi karjalan kielen murteista, jonka varsinainen puhuma-alue on Venäjän Karjalan tasavallan pohjoisosa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka hyvin suomea äidinkielenään puhuvat suomalaiset, jotka eivät ole opiskelleet karjalan kieltä, ymmärtävät sitä. Tilannetta, jolloin keskusteluun osallistuvat henkilöt käyttävät omaa äidinkieltään ja pystyvät ymmärtämään toisiaan, nimitetään reseptiiviseksi monikielisyudeksi. Reseptiivinen monikielisyys voi kytkeytyä myös tekstimaailmaan.</p> <p>Vienankarjalan ymmärtämistä suomen kielen pohjalta tarkastellaan kaksiosaisen käännöstestin avulla. Käännöstestin toisessa osassa selvitetään irrallisten vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä ilman kontekstia, toisessa tarkastellaan vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä kontekstissa. Tutkimuksessa käsitellään vienankarjalan ymmärtämistä edistäviä ja sitä estäviä tekijöitä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös koehenkilöiden käyttämiä ymmärtämisstrategioita. Ymmärtämisstrategioiden selvittämisessä käytetään ääneenajattelumenetelmää, eli testin aikana koehenkilöitä pyydetään kertomaan sanojen ja tekstien kääntämisen aikana syntyneitä ajatuksiaan. Osa koehenkilöistä ei suostunut ajattelemaan ääneen. Nämä henkilöt raportoivat ajatuksiaan, mikä myös avaa koehenkilöiden käyttämiä ymmärtämisstrategioita. Yhteensä tutkimukseen on osallistunut 11 suomea äidinkielenään puhuvaa koehenkilöä.</p> <p>Tutkimuksessa verrataan koehenkilöiden käännöstestin ensimmäisessä ja toisessa osassa antamia käännöksiä. Tuloksia verrataan määrällisesti käyttäen myös kvantitatiivista tietoa. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota kontekstin, suomen murteiden ja venäjän kielen osaamisen vaikutukseen vienankarjalaisten sanojen ymmärtämisessä.</p> <p>Tutkimuksen kautta on selvinnyt, että kontekstilla on merkittävä rooli kirjoitetun vienankarjalan ymmärtämisessä. Apu venäjän kielen osaamisesta vienankarjalaisten sanojen tunnistamisessa on ollut vähäistä. Suomen kielen murteiden tunteminen, varsinkin savon murteen, on edistänyt vienankarjalan sanojen ymmärtämistä. Samoin koehenkilöt ovat nojautuneet sanojen samankaltaisuuteen, varsinkin irrallisten sanojen ymmärtämisessä.</p> <p>Tämä on ensimmäinen suomen ja vienankarjalan tutkimus reseptiivisen monikielisyuden näkökulmasta. Tutkimuksessa on hyödynnetty pääasiassa suomen ja viron keskinäistä ymmärrettävyyttä käsitteleviä tutkimuksia.</p>	
Asiasanat – Keywords vienankarjala, suomen kieli, reseptiivinen monikielisyys, sanojen samanlaisuusaste, ymmärtämisstrategiat	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 YLEISTÄ TIETOA KARJALASTA JA KARJALAN KIELESTÄ	6
2.1 Mikä Karjala?.....	6
2.2 Karjalan kielen ja kansan historiasta.....	8
2.3 Vienankarjalan ja suomen kielen eroavuuksia.....	9
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	12
3.1 Reseptiivisen monikielisyyden tutkimuksesta	12
3.2 Ymmärtämisen strategioista.....	16
3.3 Sukukielten sanojen luokitteluja	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	24
4.1 Käännöstestin kuvailua	24
4.3 Ääneenajattelumenetelmä ymmärtämisstrategioiden selvittämisessä	28
4.4 Tutkimukseen osallistujat	31
5 TULOKSET	34
5.1 Vienankarjalaisten sanojen ymmärtäminen irrallisina ja kontekstissa	34
5.2 Vienankarjalaisten sanojen ymmärtäminen kontekstissa.....	42
6 POHDINTA	47

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tutkimuksessani tarkastelen vienankarjalan ja suomen kielen keskinäistä ymmärrettävyyttä. Vienankarjala on yksi karjalan kielen murteista, ja sen varsinainen puhuma-alue sijaitsee Karjalan Tasavallan pohjoisosassa (Venäjä). Tällä hetkellä karjalan kielen murteilla ei ole yhtenäistä kirjakieltä eikä virallista asemaa Karjalan Tasavallassa.

Vuonna 2010 Venäjällä pidetyn väestölaskennan mukaan 60 815 ihmistä ilmoitti itsensä karjalaiseksi ja vain 25 605 ihmistä ilmoitti puhuvansa karjalaa. Saman väestönlaskennan mukaan suurin osa karjalaisista, eli 45 470 ihmistä, asui Karjalan Tasavallassa, mikä on noin 7 % Karjalan Tasavallassa asuvasta väestöstä. (Karjalainen, Puura, Grünthal, Kovaleva 2013: 6, 19.) Venäjällä pidetyn väestölaskennan mukaan Karjalan Tasavallassa asui vuonna 2010 yhteensä 643 548 ihmistä.

Karjalan Tasavalta sijaitsee Venäjän luoteisosassa ja rajoittuu lännessä Suomeen. Yhteinen raja Suomen kanssa on 723 kilometriä. Alueiden läheisen sijainnin ansiosta yhteistyötä on kehitetty aktiivisesti monilla aloilla. Suomen ja Karjalan tasavallan välillä on toteutettu monia yhteisiä projekteja, esimerkiksi *Improving the gravelroad Kostomuksha-Kalevala* -hanke (2011–2013) ja *Vienan Silta* -hanke (2006–2009). Vuodesta 2005 alkaen on järjestetty *Sommelo*-nimistä festivaalia. Festivaali alkaa Suomen puolella ja päättyy Vienan Karjalaan.

Aikoinaan karjalaiset kauppiat kävivät kauppaa moniin ilmansuuntiin ja Suomi oli yhtenä kohdealueista. Suomen maantieteellisen läheisyyden sekä karjalan ja suomen kielellisen läheisyyden ansiosta laukkukauppa suuntautui Suomeen. Karjalaiset ja suomalaiset pystyivät vaivatta kommunikoimaan keskenään, koska karjalan kielen murre, jota puhuttiin Itä-Karjalassa, oli hyvin lähellä suomen kieltä. (Naakka-Korhonen 1988: 79.)

Suomen ja karjalan kielen läheisyydestä mainitaan hyvin usein kirjallisuudessa. Esimerkiksi Tapani Salminen (1993: 26) kirjoittaa, että karjalan ja viron puhetta kuulleet suomalaiset toteavat, että ”karjalan kieli muistuttaa erittäin suuresti ja virokin varsin läheisesti suomen kieltä”. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen professori Pekka Zaikov osoittaa kirjoittamassaan Vienankarjalan kielioppi -kirjassa (2013: 10), että karjala on suomen kielen lähin sukukieli, varsinkin kun puhutaan vienankarjalasta. Myös Kotuksen sivuilla (Kotus 2015) kerrotaan karjalan ja suomen kielen läheisyydestä. Siellä karjalan kieltä käsitellään suomen kielen lähimpänä sukukielenä. Sivuilla myös tiedotetaan, ettei vienalaismurteen ymmärtäminen ole suomalaisille vaikeaa. Harri Mantila kirjoittaa artikkelissaan Meänkieli, yksi Ruotsin

vähemmistökielistä (2000: 11), ettei suomalaiselle vienankarjalan ymmärtäminen tuota vaikeuksia. Mantilan (2000: 11) mukaan ennen toista maailmansotaa karjalan kieltä pidettiin suomen kielen murteena, mutta nykyään karjalaa pidetään omana kielenään. Tällainen jako on mahdollinen, koska kielten ja murteiden erottelu voi perustua yhteen seuraavista kriteereistä: kielitieteelliseen tai poliittiseen. Matti Punttilan ja Touko Issakaisen (2003: 227) mukaan Lönnrot on pitänyt karjalan kielen vienalaismurteita suomen kielen murteina. Nykyään karjalan kieltä pidetään sekä poliittisesti että kielitieteellisesti omana kielenään.

Puhuttaessa suomen kielelle lähimmistä sukukielistä on mainittava myös kveenin kieli ja meänkieli, jotka ovat jääneet perinteisen sukukielten luokittelun ulkopuolelle. Meänkielen luokittelusta on väitely pitkään. Syynä siihen on erotuskriteerin valinta. Kuten olen jo aiemmin maininnut, kielten ja murteiden erottelussa voidaan nojautua kielitieteelliseen tai poliittiseen kriteeriin. Kielitieteellisesti meänkieltä voidaan pitää suomen kielen murteena. Suomalainen ymmärtää meänkieltä aika hyvin. Meänkielen ymmärtämistä edistää ruotsin kielen osaaminen, eli ruotsia tunteva suomalainen ymmärtää vaivatta meänkielessä olevan ruotsalaisvaikutuksen. Toisaalta poliittisen kriteerin mukaan meänkieltä on mahdollista pitää itsenäisenä kielenä. (Mantila 2000: 11.) Vuonna 2000 saatiin ratkaisu tähän kysymykseen, ja vuodesta 2000 meänkieltä on pidetty Ruotsin vähemmistökielenä.

Kveenin kielen tilannetta tutkivan Anna-Kaisa Räisäsen (2009: 23) mukaan kveeni kuuluu kielitieteellisesti suomen murteisiin, mutta itse kveenin puhujat eivät pidä sitä suomen kielen murteena. Kielipoliittisesti kveeni on itsenäinen kieli. Vuodesta 2005 asti kveenin kieltä on pidetty Norjan vähemmistökielenä. Voitaisiin olettaa, että karjalan kieli on suomen lähin sukukieli, jos kveeniä ja meänkieltä ei lasketa omiksi kielikseen.

Lehtisen (2008: 236) mukaan itämerensuomalaisten kielten puhujat, jotka ovat naapureita toisilleen, pystyvät jossain määrin ymmärtämään toisiaan. Lehtisen (2008: 236) mukaan kommunikointi virolaisen tai karjalaisen kanssa ei tuota suomalaiselle ylipääsemättömiä ongelmia. Olen itse myös huomannut, että arkikeskusteluissa suomalainen ja vienankarjalainen käyttävät omaa äidinkieltään ja pystyvät ymmärtämään toisiaan. Mummoni on syntyisin pienestä karjalaisesta kylästä. Hänen äidinkielensä on vienankarjala, eikä hän koskaan oppinut suomen kieltä, mutta kommunikointi suomalaisten kanssa ei ole tuottanut hänelle vaikeuksia. Tällaisessa kommunikaatitilanteessa on kyse kielten samankaltaisuuteen pohjautuvasta *reseptiivisestä monikielisyydestä*. Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 69) määrittelevät reseptiivisen monikielisyyden (*receptive multilingualism*) erityiseksi monikielisen kommunikaation

tavaksi, jolloin keskusteluun osallistuva henkilö käyttää omaa äidinkieltään puhuessaan toiselle ja ymmärtää toisen keskusteluun osallistuvan henkilön puhetta.

Tämän kaltaisen kommunikoinnin sujumiseen vaikuttavat myös monet tekijät. Esimerkiksi vienankarjalaisen puheen ymmärtämiseen voi vaikuttaa suomalaisen keskustelukumppanin suomen kielen murteiden tunteminen ja venäjän kielen taito. Ymmärtämiseen vaikuttavat myös henkilön maailman- tai kulttuurintuntemus, kielellinen päättelykyky sekä oman äidinkieltensä ja sen historian tuntemus. Lisäksi keskinäinen ymmärrettävyys ei välttämättä ole symmetristä. Esimerkiksi vienankarjalan puhujalle suomen kielen ymmärtäminen voi olla helpompaa kuin suomen puhujalle vienankarjalan ymmärtäminen tai päinvastoin.

Tutkimuksessani haluan selvittää, kuinka hyvin suomen kieltä äidinkielenään puhuvat ymmärtävät vienankarjalaa, mitkä tekijät edistävät ymmärtämistä, ja minkä he kokevat haasteelliseksi. Päädyin tähän aiheeseen ohjaajani johdolla. Kuulin häneltä ensimmäistä kertaa viron ja suomen kielen välisen reseptiivisen monikielisyuden tutkimisesta. Aihe kiinnosti minua, ja päätin tutkia vienankarjalaa ja suomen kieltä reseptiivisen monikielisyuden näkökulmasta. Käytän tutkimuksessani hyväksi edellisiä reseptiivisestä monikielisyudesta tehtyjä tutkimuksia. Varsinaisena teoreettisena pohjana ovat viron ja suomen kielen välistä reseptiivistä monikielisyyttä käsiteltävät tutkimukset, artikkelit ja maisterintutkielmat.

Reseptiivisen monikielisyuden näkökulmasta on tutkittu myös joitakin germaanisista, romaanisista ja slaavilaisista kieliä. Suomen ja viron kieltä reseptiivisen monikielisyuden näkökulmasta on tutkittu REMU-verkostossa (Reseptiivinen monikielisyys: viron ja suomen keskinäinen ymmärrettävyys), johon kuuluu tutkijoita Itä-Suomen, Tallinnan, Jyväskylän, Helsingin yliopistoista ja Åbo Akademista. REMU-verkostossa on toteutettu pilottitutkimus, jossa on tutkittu vironkielisten sanojen ymmärtämistä. Viron ja suomen keskinäistä ymmärrettävyyttä ovat tutkineet Annekatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner, Marja Heinonen ja muut.

Suomalaisten vironkielisten sanojen ymmärtämistä on tutkittu ilman tekstiyhteyttä (Muikku-Werner & Heinonen 2012), irrallisissa lauseissa (Paajanen & Muikku-Werner 2012) ja koherentissa tekstissä (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010, Muikku-Werner 2014). Kaivapalu ja Muikku-Werner kertovat, että suomen ja viron keskinäistä ymmärrettävyyttä on tutkittu vain vähän. Tietääkseni vienankarjalaa ja suomen kieltä ei ole vielä tutkittu reseptiivisen monikielisyuden näkökulmasta. Tutkimuksessani pyrin selvittämään suomea äidinkielenään puhuvien koehenkilöiden vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä äidinkieltensä pohjalta ilman aikaisempaa vienankarjalan tuntemusta.

Tarkastelen omassa tutkimuksessani vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä ensin ilman tekstiyhteyttä ja sitten koherenteissa teksteissä. Lausetason jätin pois, koska silloin testistä olisi tullut liian laaja. Selvitän kontekstien vaikutusta vienankarjalaisten sanojen ymmärtämiseen vertaamalla sanojen ymmärtämistä koherentissa tekstissä sekä ilman kontekstia.

Tutkimuksessani selvitän myös venäjän kielen, suomen kielen murteiden osaamisen ja myös muiden tekijöiden vaikutusta vienankarjalaisten sanojen ymmärtämiseen.

Omassa tutkimuksessani haluan saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä edistää kirjoitettujen vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä ilman tekstiyhteyttä?
2. Mitkä ilman kontekstia olevat vienankarjalaiset sanat ymmärretään väärin? Miksi?
3. Ymmärretäänkö kontekstissa olevat sanat paremmin? Millaisia ymmärtämisstrategioita käytetään?

Toteutan tutkimuksen kaksiosaisen käännöstestien avulla. Testin ensimmäisessä osassa tarkastelen vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä ilman tekstiyhteyttä, toisessa osassa kontekstissa. Tarkastelen sanojen ymmärtämistä kontekstissa kahden tekstin avulla. Ensimmäisenä on resepti, jossa tekstin muoto voi mahdollisesti helpottaa sisällön ymmärtämistä. Toisena on artikkeli, jossa tekstin muoto ei anna vihjeitä sisällön ymmärtämiseen. Testiin on osallistunut 11 suomea äidinkielenään puhuvaa koehenkilöä. Aineiston keruumenetelminä ovat olleet ääneenajattelumenetelmä ja raportointi. Tutkittavana aineistonani ovat olleet koehenkilöiden kirjoittamat käännökset ja nauhoitetut / kirjoitetut kääntämisen aikana nousseet ajatukset. Oletukseni on, että testin ensimmäisessä ja toisessa osassa saamani aineisto eroaa huomattavasti toisistaan. Vertaan saamiani tuloksia myös määrällisesti. Analysoin tutkimuksessani kerättyä aineistoa laadullisen ja määrällisen analyysin keinoin.

Olen jakanut tutkielmani kuuteen lukuun. Tutkielman toisessa luvussa kerron lyhyesti karjalan kielestä, sen historiasta ja murteista. Tuon myös esille muutamia vienankarjalan ja suomen kielen välisiä eroja. Kolmannessa luvussa kerron tutkimuksen teoreettisista lähtökohdista. Tuon esille poimimiani tietoja reseptiivisestä monikielisydestä ja sen tutkimuksen historiasta. Samassa luvussa esittelen Heinosen ja Muikku-Wernerin (2012: 162–166) luokittelun, joka perustuu van Bezooijenin ja Gooskensin (2007: 256) sukukielten sanojen samantyyppisyyteen perustuvaan luokitteluun. Lisäksi esittelen löytämiäni tietoja niistä ymmär-

tämisstrategioista, joita ihmiset käyttävät tekstien ymmärtämisessä. Neljännessä luvussa kerron tutkimuksen toteuttamisesta ja sen valmisteluvaiheista, mm. tutkimustestistä ja sen suunnittelusta, sekä tuon esille tietoja käyttämästäni aineistonkeruumenetelmästä – ääneenajattelusta. Kerron myös vienankarjalaisten sanojen luokittelustani ja tutkimuksen osallistujista. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset ja analysoin testin kautta saamaani aineistoa. Tutkielman kuudennessa luvussa teen yhteenvedon saamistani tuloksista, kerron yleisesti tutkimuksesta ja tutkimustulosten mahdollisesta hyödyntämisestä.

2 YLEISTÄ TIETOA KARJALASTA JA KARJALAN KIELESTÄ

2.1 Mikä Karjala?

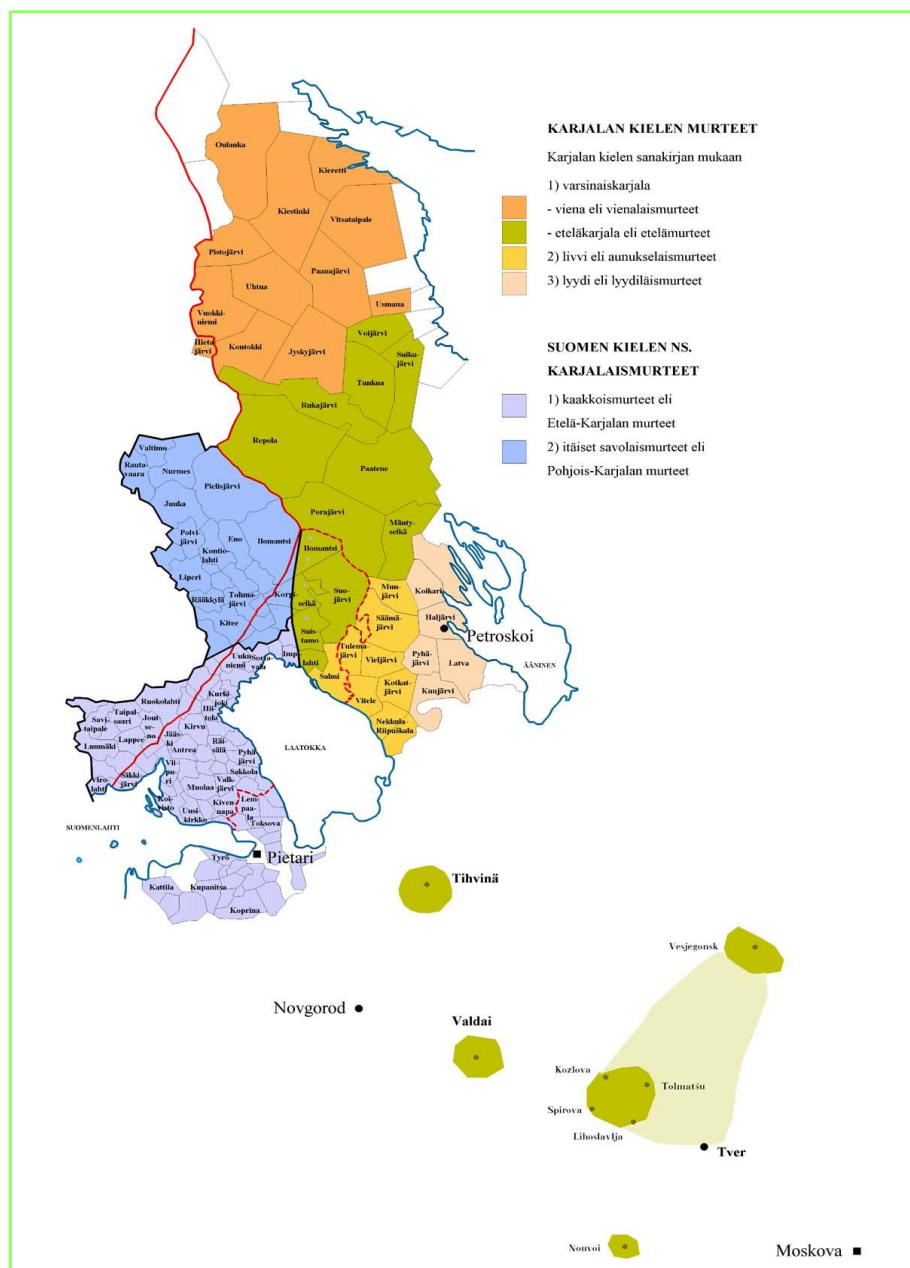
Kun puhutaan Karjalasta, on muistettava, että sekä Suomessa että Venäjällä on ”oma” Karjalansa. Niin sanottuun Suomen Karjalaan kuuluvat Etelä-Karjalan ja Pohjois-Karjalan maakunnat, joissa puhutaan suomen kielen itämurteita. Venäjän Karjalana (Itä-Karjalana) pidetään Karjalan tasavaltaa, mutta karjalaa puhutaan myös Sisä-Venäjällä, Tverin alueella, Tverin Karjalassa. (Torikka 2003: 14.) Sen lisäksi karjalaisalueita löytyy myös Novgorodin, Leningradin ja Murmanskin alueelta. Venäjällä sijaitsevilla alueilla enemmistö puhuu venäjän kieltä, ja karjalan kieli on sieltä häviämässä.

Venäjällä puhuttava karjalan kieli jakaantuu murteisiin. On olemassa erilaisia Venäjän alueella puhuttavan karjalan kielen jaotteluja. Tuon esille kaksi useimmiten mainittua. Ensimmäisen jaottelun mukaan karjalan kieli jaetaan seuraaviin päämurteisiin: varsinaiskarjala, livvi eli aunuksenkarjala ja lyydi. Toisessa jaottelussa karjalan kieli jaetaan kahteen murteeseen: varsinaiskarjala ja livvi (aunuksenkarjala). Tämän jaottelun mukaan varsinaiskarjala jaetaan vielä kahteen päämurteistoon (vienalais- ja eteläkarjalaismurteet). Lyydi lasketaan tässä jaottelussa erilliseksi kieleksi. (Pasanen 2006: 116.) Myös Leskinen (1998: 376) kirjoittaa jaottelujen eroavuuksista. Hän toteaa, että venäjänkarjalaiset tutkijat luokittelevat lyydin karjalan kielen murteeksi.

Zaikovin (1999: 7) ja Kotuksen (ks. Kuvio 1) kartan mukaan karjalan kieli jaetaan kolmeen päämurteeseen: varsinaiskarjala, livvi ja lyydi. Varsinaiskarjala jakautuu vielä pohjoisiin (eli vienalaisiin), siirtymä- ja etelämurteisiin (eteläkarjala). Noudatan tätä jaottelua, eli pidän karjalan kielen murteina varsinaiskarjalaa, joka jaetaan vielä vienalaisiin, siirtymä- ja etelämurteisiin, sekä livviä ja lyydiä.

Tässä tutkimuksessani käsittelen karjalan kielen murretta – vienankarjalaa. Vienankarjalaa puhutaan Karjalan tasavallan pohjoisimmassa osassa. Vienankarjalaa puhutaan seuraavilla alueilla: Belomorskin, Kemin, Louhen, Kalevalan (entisen Uhtuan) piirit ja Kostamuksen kaupungin piiri. Nämä alueet eivät ole koskaan olleet osa Suomea. Suomen puolella on kolme pientä vienalaiskylää: Hietajärvi, Kuivajärvi ja Rimmin kylä. Ajan mittaan Suomen alueella sijaitsevien vienalaiskyläiden asukkaiden kieli on sulautunut paikalliseen suomen kielen murteeseen.

seen (Torikka 2003: 16). Venäjän puolella karjalan kieli on säilynyt paremmin, mutta siitä huolimatta kieli on uhanalainen.

Kuvio 1: Karjalan murteiden kartta (Kotus 2015)

2.2 Karjalan kielen ja kansan historiasta

Tässä alaluvussa kuvailen lyhyesti karjalan kielen ja kansan historiaa. Kirjoittaessani tätä lukuja käytän hyväksi Niina Kunnaksen väitöskirjaa (2007), Heikki Leskisen artikkelia (1998), Terho Itkosen artikkeleja (1983a, 1983b, 1993), Jani-Matti Tirkkosen maisteritutkielmaa (2012) ja venäläisen kielitieteilijä Irma Mullosen kirjaa (2007).

Aikoinaan monet kielentutkijat väittivät, että kaikki nykyiset itämerensuomalaiset kielet ovat muodostuneet suppealla alueella puhutusta kantakielestä, ns. myöhäiskantasuomesta (Leskinen 1998: 352). Itkonen (1983b: 349) kritisoi tätä näkökulmaa, sillä hänen mukaansa myöhäiskantasuomi on kronologinen taso. Itkosen (1983b: 349) esittämän teorian mukaan itämerensuomalaiset kielet juontavat juurensa pohjois-, etelä- ja itäkantasuomesta. Itkosen esittämän (1983b: 378) kartan mukaan Suomen eteläosassa olisi ollut pohjoiskantasuomen keskus, Pohjois-Virossa olisi sijainnut eteläkantasuomen keskus ja itäkantasuomen keskus olisi ollut Inkerinmaalla. Kunnaksen (2007: 44) mukaan monet tutkijat ovat kritisoineet myös Itkosen esittämää mallia.

Oletetaan, että itä- ja pohjoiskantasuomesta ovat muodostuneet muinaiskarjala ja vepsä. Sen lisäksi niissä on enemmän pohjoiskantasuomen kuin itäkantasuomen osuutta (Itkonen 1983a: 222; Kunnas 2007: 44). Muinaiskarjalaa on puhuttu Laatokan ympäristössä. Leskisen mukaan voidaan ajatella, että muinaiskarjalainen kulttuuri- ja kieliyhteisö olisi syntynyt siihen aikaan, kun Laatokan länsirannikon länsisuomalaiset sulautuivat alueen alkuperäisväestöön eli itäkantasuomalaisiin. (Leskinen 1998: 355.)

Turkiskaupan ansiosta 1000–1200-luku oli Muinais-Karjalan kukoistamiskautta. Muinaiskarjalaisten saalistusretket ulottuivat Pohjanlahden ja Vienanmeren seuduille. Oletetaan, että kiinteä karjalaisasutus oli syntynyt Pohjanlahden ja Vienanmeren seuduille 1100–1200 lukujen vaihteessa. Silloin Karjalan keskuksena oli Vuoksen haarassa oleva Korela-niminen kauppapaikka. (Leskinen 1998: 356; Kunnas 2007: 44.)

1200-luvulta karjala-heimon asuma-alueista tuli Ruotsin ja Venäjän välisen sodan taistelualue. Vuonna 1323 allekirjoitettiin Pähkinäsaaren rauhansopimus, joka jakoi karjalaisten heimon kolmeen maantieteelliseen ryhmään, jotka vähän myöhemmin jo puhuivat kolmea toisistaan eroavaa murretta. Idässä sijaitsi *Novgorodin (Käkisalmen) Karjala*. Sen länsipuolella oli *Ruotsin eli Viipurin Karjala*, johon kuuluivat myös Äyräpään ja Jääsken kihlakunnat.

Kolmantena oli *Savo*, joka sijaitsi pohjoisempana ja muusta Karjalasta erillään. (Leskinen 1998: 357.)

Idässä sijaitseva *Käkisalmen Karjala* jatkoi kehittymistään omaan suuntansa. Syinä tähän olivat kuuluminen toiseen valtakuntaan (Novgorodiin, myöhemmin Venäjään), uskonto ja kulttuuri. Myös venäläinen ääntäminen ja venäläinen sanasto olivat vaikuttaneet karjalan kieleen, jota puhuttiin Novgorodin Karjalassa. Leskinen olettaa, että tällä tavalla syntynyt murre oli jo lähellä sitä muotoa, jota nykyään pidetään karjalan kielenä. Tämä murre levisi Suomen Pohjois-Karjalaan, sekä Vienan Karjalan ja Pohjois-Aunuksen alueille siihen aikaan, kun näiden alueiden asuttaminen alkoi. (Leskinen 1998: 357.)

Myöhemmin, vuonna 1617 allekirjoitettiin Stolbovan rauhansopimus, jonka mukaan Ruotsi sai haltuunsa koko Karjalan kannaksen. Tästä alkoi valtava karjalaisten muuttoliike itään päin, minkä seurauksena tapahtui Äänisen ja Laatokan välisen kannaksen vepsäläisten karjalaistuminen. (Mullonen 2007: 66; Itkonen 1993: 112.) Äänisen ja Laatokan Kannaksen länsiosaan syntyi livvin eli aunuksen murre, ja vepsä säilyi siellä substraattina. *Substraatti*-termi tarkoittaa kielikontaktitutkimuksessa ja historiallisessa kielitieteessä hävinnyttä kieltä, josta on säilynyt jälkiä uudessa valta-asemassa olevassa kielessä (Tirkkonen 2012: 22). Kannaksen itäosaan syntyi lyydi, jota pidetään karjalan ja vepsän tasaisena sekoittumana. Karjalaisväestö muutti myös pohjoisimmille alueille, missä se sulautti itseensä saamelaiset, jotka olivat tämän alueen alkuperäisväestöä. (Mullonen 2007: 67.)

Siihen aikaan karjalaisväestö muutti myös Sisä-Venäjälle, jonne muodostui kolme karjalaisaluetta: Tverin Karjala (Tverin alue), Novgorodin alue (Valdain ympäristö) ja Tihvinän alue (Leningradin alue, Tihvinän piiri) (Mullonen 2007: 67).

2.3 Vienankarjalan ja suomen kielen eroavuuksia

Ensimmäisessä luvussa olen kirjoittanut vienankarjalan ja suomen kielen läheisyydestä ja esittänyt muutamien tutkijoiden väitteitä siitä, että karjalan kieli, varsinkin vienankarjala, on lähellä suomen kieltä. (Naakka-Korhonen 1988: 79; Lehtinen 2008: 236; Salminen 1993: 26; Zaikov 2013: 10.)

Grüntalin (2004: 103) mukaan ”itämerensuomalaisten kielten välinen samuus perustuu etupäässä kielten yhteiseen itämerensuomalaiseen perimään, erilaisuus sattumaan”. Artikke-

lissaan hän kirjoittaa, että ”erot verrattuna yhtäläisyyksiin eivät ole yhtä järjestelmällisiä ja myös eivät ole aina yhtä odotuksenmukaisia ja ennustettavia”.

Tässä alaluvussa tuon esille muutamia vienankarjalan ja suomen kielen eroavaisuuksia, eli lähestyn niitä kontrastiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta. Perinteisesti *kontrastiivinen kielentutkimus (kontrastiivinen lingvistiikka)* on keskittynyt kahden kielen rakenteiden vertailuun. Nykyään kontrastiivisen kielentutkimuksen metodina pidetään enimmäkseen kontrastointia vertailun sijaan, ja sen tutkimusalue on laajentunut myös kielen käyttöön (Järventausta 2013: 97–98). Kaivapalun (Kaivapalu 2013: 14) mukaan tutkittaessa lähdekielen vaikutusta kohdekielen oppimisessa on hyödyllistä huomata myös kielioppijan näkökulma.

Tässä alaluvussa esitän muutamia vienankarjalan ja suomen kielen välisiä eroavaisuuksia. Suppean eroavaisuuksien kuvauksen kautta lukija saa toivottavasti käsityksen vienankarjalasta. Suomentaessaan vienankarjalaisia sanoja koehenkilöt törmäävät myös eroavaisuuksiin, joita kuvaan tässä alaluvussa. Esittämäni tiedot perustuvat Pekka Zaikovin Vienankarjalan kielioppi -kirjaan (Zaikov: 2013), joka on suunnattu suomenkielisille vienankarjalan oppijoille. Kirjassa Zaikov antaa tietoja vienankarjalan fonetiikasta, morfologiasta ja vertaa vienankarjalaa ja suomen kirjakieltä keskenään.

Suomen yleiskielessä ei ole *č*-kirjainta eikä myöskään pehmeitä konsonantteja kuten *l'*, *n'*, *s'*, *t'*. Esimerkiksi *iče (vien.) – itse (suom.); ket'tu (vien.) – ketju (suom.)*. *Š*-kirjain esiintyy monissa vienankarjalaisissa sanoissa: *šakie (vien.) – sakea (suom.); kankašpuut (vien.) – kangaspuut (suom.)*. Ikolan (1977: 10) mukaan *š*-kirjainta ei ole yleisesti löytynyt suomen kielen aakkosista, koska *š*-kirjain esiintyy vain harvoissa lainasanoissa. Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaan (2013: 21) mukaan *š*-kirjain (hattu-s) kuuluu nykyään suomalaiseen kirjaimistoon.

Suomen kirjakielessä on *e*-loppuisia substantiiveja esimerkiksi *perhe, herne, kone*. Vienankarjalassa ne ovat *eh*-loppuisia: *pereh, herneh, koneh* ja ne ovat *ehe*-vartaloisia (vokaalivartalo). Esimerkiksi *perheessä (suom.) - pereheššä (vien.); herneessä (suom.) - herneheššä (vien.); koneessa (suom.) - konehešša (vien.)*.

Suomen yleiskielessä kaikki vokaalit voivat olla pitkiä. Vienankarjalassa pitkinä esiintyvät vain *u*-, *y*- ja *i*-vokaalit. Esimerkiksi historiallisesti pitkän *aa*-äänteen asemesta vienankarjalassa on *ua*-diftongi: *maa (suom.) - mua (vien.), kaataa (suom.) - kuaatua (vien.)*.

Vienankarjalassa esiintyy triftongeja niissä sanoissa, joissa suomen yleiskielessä on diftongi: *hän tuo (suom.) - hiän tuou (vien.)*.

Konsonanttivaihtelussa on myös eroja. Suomen yleiskielen sääntöjen mukaan *nk*-konsonanttiyhtymä umpitavussa vaihtelee *ng*-konsonanttiyhtymän kanssa, kun taas vienankarjalassa se ei vaihtele: *lanka – langat (suom.); lanka – lankat (vien.)*. Suomen yleiskielessä *t*-konsonantti vaihtelee *d*:n kanssa. Vienankarjalassa *t*-konsonantti voi vaihdella *nollan*, *v*:n tai *j*:n kanssa: *kaataa – kaadan (suom.); kuatua – kuan (vien.); lauta – laudalla (suom.); lauta – lauvalla (vien.); maito – maidon (suom.); maito – maijon (vien.)*.

Vienankarjalassa on vain 14 sijaa, koska adessiivi ja allatiivi ovat langenneet yhteen adessiivin hyväksi, eli adessiivilla ja allatiivilla on sama päätte: *Anna tytölle kukka! / Tytöllä on kukka (suom.); Anna tytöllä kukka! / Tytöllä on kukka (vien.)*.

Preesensissä verbien persoonapäätteet eroavat suomen yleiskielessä esiintyvistä päätteistä. Preesensissä yksikön kolmannessa persoonassa vienankarjalassa on aina päätte *u/y*, monikon ensimmäisessä persoonassa *-mma/-mmä*, monikon toisessa persoonassa *-tta/-ttä* ja monikon kolmannessa persoonassa verbin päätte on *-h*. Esimerkiksi verbi *kuatua (suom. kaada)* taipuu vienankarjalassa seuraavasti: *hiän kuau, myö kuamma, työ kuatta, hyö kuatah*.

Vienankarjalan ja suomen yleiskielen eroavuuksista voisi kirjoittaa vielä pitkään, mutta tarkoituksenani ei ole kertoa niistä kattavasti. Toivon, että lukija saa muutamien esimerkkien kautta käsityksen vienankarjalan ja suomen kielen eroavaisuuksista.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

Tarkastelen tutkimuksessani vienankarjalaa ja suomen kieltä reseptiivisen monikielisuuden näkökulmasta. Selvitän tutkimuksessani, miten suomalaiset ymmärtävät vienankarjalaisia sanoja ilman tekstiyhteyttä ja koherentissa tekstissä. Tutkiessani suomea äidinkielenään puhuvien vienankarjalan ymmärtämistä hyödynnän suomen ja viron kielen keskinäistä ymmärrettävyyttä käsitteleviä tutkimuksia. Tässä luvussa avaan tutkimukseni keskeisimmät teoreettiset kohdat, joihin tutkimukseni perustuu.

3.1 Reseptiivisen monikielisuuden tutkimuksesta

Reseptiivisen monikielisuuden tutkimiseen keskittyä vuonna 1999 perustettu Hampurin yliopiston tutkimuskeskus (Research Center on Multilingualism), joka julkaisee *Hamburg Studies on Multilingualism* -julkaisusarjaa (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70). Yhtä tärkeä tällä alalla on Freiburgin yliopistossa oleva monikielisyyttä tutkiva keskus (Research Centre on Multilingualism).

Voidaan sanoa, että reseptiivisen monikielisuuden tutkimuksella on pitkä perinne. Lähes 60 vuotta sitten, 1950-luvulla, reseptiivisen monikielisuuden näkökulmasta tarkasteltiin Amerikan intiaanikielten käyttäjien vuorovaikutustilanteita (ks. Hickerton, Turner & Hickerton 1952; Pierce 1952; Wolff 1959). Esimerkiksi Hickerton, Turner ja Hickerton (1952: 1) tarkastelivat, kuinka hyvin senecat, cayugat, onondagat, oneidat, mohawkit, tuscarorat ja cherokeet ymmärtävät toisiaan. Ymmärtämistä tarkasteltiin nauhoitettujen puhenäytteiden avulla.

Myöhemmin on tutkittu skandinaavisten kielten puhujien vuorovaikutustilanteita reseptiivisen monikielisuuden näkökulmasta (ks. Haugen 1966; Maurud 1976; Bø 1978; Böres-tam Uhlmann 1994; Zeevaert 2004). Reseptiivisen monikielisuuden näkökulmasta on tutkittu myös espanjan ja portugalin (ks. Jensen 1989), slovakian ja tšekin keskinäistä ymmärrettävyyttä (ks. Budovičová 1987). Esimerkiksi Jensen (1989) tarkastelee espanjan ja portugalin välillä olevaa vastavuoroista ymmärrettävyyttä. Jensen (1989: 849) selvittää, kuinka hyvin espanjalaiset ymmärtävät portugalia ja kuinka hyvin portugalin puhujat ymmärtävät espanjaa, onko ymmärtäminen yhdensuuntaista, ja miten paljon sitä esiintyy. Tutkimuksessaan hän myös tarkastelee ei-lingvististen tekijöiden (esim. ikä, sukupuoli, koulutus) vaikutusta ymmärtämiseen. Hän on toteuttanut tutkimuksensa nauhoitettujen tekstien avulla. Toisessa tekstit ovat

espanjan kielellä, mutta kysymykset ovat portugalin kielellä. Toisessa tekstiä ovat portugalin kielellä, mutta kysymykset espanjan kielellä. Kyseisessä tutkimuksessa selvisi, että portugalin puhujat ymmärtävät paremmin espanjaa kuin espanjalaiset portugalia.

On myös tehty tutkimus, jossa tarkastellaan hollannin puhujien kirjoitetun friisin ja afrikaansin ymmärtämistä. Bezooijen ja Gooskens (2007) selvittivät, kumman kielen ymmärtäminen on haastavampaa hollannin puhujille. Siinä tutkittiin, vaikuttiko ymmärtämiseen kielellinen etäisyys tai asennoituminen kieliin. (Bezooijen & Gooskens 2007: 250.) Hollannin puhujien friisin ja afrikaansin ymmärrettävyyttä tutkittiin aukkotehtävillä, joihin piti valita oikeat vastaukset eri vaihtoehdoista.

Reseptiivisen monikielisyyden näkökulmasta on tutkittu myös suomen ja viron kieltä (ks. Kaivapalu & Muikku-Werner 2010; Muikku-Werner & Heinonen 2012; Muikku-Werner 2013; Muikku-Werner 2014). Suomen ja viron mahdollista keskinäistä ymmärrettävyyttä on selvitetty REMU-verkostossa. Siinä on myös tarkasteltu sukukielten samanlaisuuden luokittelua, sukukielten välillä olevan samanlaisuuden havaitsemisen mittauskeinoja ja symmetriaa. REMU:n tarkoituksena on ollut selvittää, mihin lähisukukieltä omaavat ihmiset kiinnittävät huomiota yrittäessään ymmärtää lähisukukielistä tekstiä ilman aikaisempaa kosketusta tähän sukukieleen. REMU-tutkimushankkeessa on selvitetty myös ihmisten käyttämiä ymmärtämisstrategioita, joita he hyödyntävät pyrkiessään ymmärtämään lähisukukielistä tekstiä (Itä-Suomen yliopisto 2014).

Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 69) määrittelevät *reseptiivisen monikielisyyden* spesifiksi monikieliseksi viestintätilanteeksi, jossa henkilöt käyttävät omaa äidinkieltään ja pystyvät ymmärtämään toisiaan (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 69). Tällaisessa vuorovaikutustilanteessa puhujat ymmärtävät toisiaan nojautuen omaan äidinkieleensä ja käyttäen hyväksi muita kognitiivisia kykyjä, esimerkiksi kielellistä päättelykykyä. Kaivapalun ja Muikku-Wernerin (2010: 68–69) mukaan yhteinen sanasto, taivutusmuotojen, johtamisen, yhdistämisen ja lauserakenteiden samankaltaisuus edistävät ymmärtämistä. Maailmantieto, konteksti, metalingvistinen tietoisuus, vieraiden kielten osaaminen sekä oman äidinkielen rakenteiden, variaation ja historiallisen kielen kehityksen tuntemus auttavat kohdekielen ymmärtämisessä.

Reseptiivisen monikielisyyden näkökulmasta voi tarkastella myös kirjoitettujen tekstien ymmärtämistä. Silloin tekstin sisällön ymmärtämistä edistävät myös henkilöiden käyttämät lukemisstrategiat. Tekstikokonaisuuden hahmottamista helpottavat muun muassa tieto

tekstilajista, maailmantieto, skeematieto sekä ymmärtämis- ja tietoaukkojen sietäminen. Kun tekstiä luetaan ensimmäistä kertaa, osa tekstin sisällöstä voi jäädä auki. Kun teksti luetaan toisen kerran, tukee tekstikokonaisuuden hahmottaminen ymmärtämättä jääneiden kohtien ymmärtämistä. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 86.) Lukiessaan sukukielistä tekstiä henkilöt törmäävät myös sanoihin, jotka muistuttavat lukijan äidinkielistä sanoja. Näiden sanojen samanlaisuus saattaa olla joko vähäistä tai melkein täydellistä. Tällaiset sanat edistävät ymmärtämistä. On kuitenkin muistettava, että sukukielten sanastossa on myös ”petollisia ystäviä”, jotka voivat johtaa lukijaa harhaan. Aavaan petollisen ystävän käsitettä tutkielman kolmannessa luvussa.

Kielten välinen samankaltaisuus on reseptiivisen monikielisyuden perusta. Kielten välisestä samankaltaisuudesta eli *konvergenssista* puhutaan silloin, kun lähde- ja kohdekielessä esiintyvät kielelliset ilmiöt tai mallit käsitetään rakenteellisesti, semanttisesti ja/tai funktionaalisesti samanlaisiksi (Kaivapalu 2013: 298). Kieltenvälinen samankaltaisuus mahdollistaa myös entuudestaan tuntemattoman sanan merkityksen ymmärtämistä (Kaivapalu ja Muikku-Werner 2010: 69). Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 158) esittävät väitteen perustuen Gooskensin ja Hiltonin (2013: 207) tutkimukseen siitä, että kohdekielen ymmärtämiseen vaikuttavat myös henkilön suhtautuminen kohdekieleen sekä mahdolliset kohdekieliset kontaktit. Reseptiivisen monikielisyuden tutkimuksissa lähdekielellä tarkoitetaan sitä kieltä, joka henkilöllä on hallussa. Kohdekielellä tarkoitetaan sitä kieltä, johon henkilö törmää vuorovaikutustilanteessa tai lukiessa.

Kaivapalu ja Muikku-Werner kirjoittavat viitaten myös muihin tutkijoihin, että kun lähde- ja kohdekielen järjestelmät ovat lähellä toisiaan, lähdekielten vaikutus voi olla sekä myönteistä että kielteistä. Tämä vaikutus riippuu siitä, eroavatko näiden kielten ilmiöt toisistaan vai ovatko ne lähellä toisiaan. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72–73.) Ringbomin (2007: 5) mukaan *interferenssi* eli lähdekielen kielteinen vaikutus on toissijainen ilmiö verrattuna lähdekielen myönteiseen vaikutuksen, mikä on helposti huomattavissa.

Sajavaaran (1999: 123) mukaan kielten välinen samanlaisuus ja erilaisuus ilmenevät kognitiivisesti, eivät vain kielen rakenteiden kautta. Henkilö prosessoi kohdekieltä käyttäen omia tietojaan ja kokemuksiaan sekä rakentaen tulkintojaan ja ennustuksiaan.

Lähdekielen vaikutusta selvitettäessä on Ringbomin (2007: 7, 24) mukaan tärkeää erottaa *todellinen*, *havaittu* ja *oletettu* samankaltaisuus. On olemassa myös kieltenvälinen

nollasuhde. Nollasuhde tarkoittaa tilannetta, jolloin henkilö ei huomaa yhteyksiä kohdekielen täysin erilaisen kielellisen ilmiön ja lähdekielen piirteiden välillä.

Lähde- ja kohdekielen välillä oleva *todellinen samankaltaisuus* on kielitieteen aluetta, jota teoreettisesti määritetään kielijärjestelmien pohjalta. Lähde- ja kohdekielen välillä oleva todellinen samankaltaisuus on symmetristä (Ringbom 2007:7). Kaivapalu (2005: 210–211) mukaan ihmiset eivät aina luota todellisiin kieltenvälisiin samankaltaisuuksiin, koska he eivät luota siihen, että kohdekielessä voisi olla samankaltaisia aineksia kun lähdekielessä. Todellinen samankaltaisuus on suppeampi ilmiö verrattuna *havaittuun samankaltaisuuteen*, jota pidetään psykolingvistisenä käsitteenä. Havaitun samankaltaisuuden määrittäminen on mutkikkaampaa verrattuna todellisen samankaltaisuuden määrittelyyn. Havaittu samankaltaisuus on sidoksissa esimerkiksi opiskelijan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten kokemukseen kielten oppimisessa, päättelykykyyn, analyysikykyyn ja tarkkaavaisuuteen. Havaitulla samankaltaisuudella on merkittävä rooli kohdekielen ymmärtämisessä, johon ei tarvita täydellistä kielen rakenteen tuntemusta. Havaittu samankaltaisuus voi olla epäsymmetristä. (Kaivapalu 2009: 388.) Havaittu samankaltaisuus on usein *oletetun samankaltaisuuden* pohjana, mutta ei aina. Oletettu samankaltaisuuskaan ei ole symmetristä. Oletetusta samankaltaisuudesta puhutaan silloin, kun henkilö ei ole tietoinen lähde- ja kohdekielen eroavuuksista ja olettaa kohdekielen toimivan lähdekielen mukaisesti. Hänen oletuksensa saattavat osoittautua vääriksi, mikä aiheuttaa virheitä. (Kaivapalu 2009: 389; Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 74–75.) Useimmiten oletettu samankaltaisuus on mukana kohdekielen tuottamisprosessissa. Puhujat olettavat kohdekielen toimivan samoin kuin lähdekieli, mutta tämä olettamus voi olla myös negatiivisena tekijänä kohdekielen ymmärtämisessä. (Kaivapalu 2009: 388.) Muikku-Wernerin (2013: 215 & 2014: 101) mukaan samankaltaisuudella (todellinen, havaittu ja oletettu samankaltaisuus) tekstien ymmärtämisessä on merkittävä rooli, mutta se ei takaa ymmärtämistä.

Kaivapalu (2005: 27) mukaan *lähdekielen vaikutus* -termillä ei ole vielä yhteistä määritelmää eikä tarkkaa selitystä siihen, mitä se käsittää. Jarviksen (2000: 246) mukaan lähdekielen vaikutusta kohdekieleen ei ole vielä tarkkaan selvitetty. Tutkimuksessaan Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 72) kirjoittavat lähdekielen *siirtovaikutuksesta*, *kieltenvälisestä vaikutuksesta* ja *lähdekielen vaikutuksesta*. Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 72) tarkoittavat siirtovaikutus-termillä ilmiötä, jolloin kielen konstruktiiviset rakenneosat siirtyvät toiseen kieleen. Kieltenvälinen vaikutus ja lähdekielen vaikutus tarkoittavat ilmiötä, joka tapah-

tuu kognitiivisella, psykolingvistikalla ja sosiokulttuurisella tasolla. Kieltenvälinen vaikutus ja lähdekielen vaikutus on laajempi ilmiö verrattuna siirtovaikutukseen. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72.) Englanninkielisessä kirjallisuudessa esiintyy *transfer*-termi, joka tarkoittaa kieltenvälistä vaikutusta. Monet tutkijat ovat määritelleet transfer-termiä. Jarvis (2000: 252) määrittelee transfer-termin Oldinin (1989) ja Selinkerin (1992) määritelmien perusteella seuraavasti: ”Lähdekielen vaikutusta ovat ne oppija-aineiston tapaukset, joissa oppijoiden kohdekielisen käyttäytymisen jonkin piirteen ja heidän lähdekielisen taustansa välillä voidaan osoittaa tilastollisesti merkitsevä korrelaatio.” (Kaivapalun 2005: 29 mukaan Jarvis 2000: 252.)

Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 157) mukaan kielenkäyttäjien välistä reseptiivistä monikielisyyttä edistääkseen pitäisi saada tietoja siitä, mitä aineksia huomataan ja miksi. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mitkä ainekset suomenkieliset koehenkilöt huomaavat helposti vienankarjalassa, ja mitkä ainekset ovat vaikeampia tunnistaa ja miksi. Tutkimuksessani pyrin saamaan tietoa myös siitä, miten huomaaminen tapahtuu.

3.2 Ymmärtämisen strategioista

Kielellinen ymmärtäminen on kielen eri tasoilla tapahtuva prosessi. Tekstitason ymmärtämisen prosessi ei eroa sana- ja lausetason ymmärtämisen prosessista, mutta edellyttää sitä. Tekstin ymmärtämisessä tärkeimpinä osatekijöinä pidetään kielellistä ymmärtämisprosessia ja tekstin henkilökohtaista tulkintaa ja käsittelyä. Niistä tärkeimpänä pidetään kielellistä ymmärtämistä ja sekundaarisena tulkintaa. (Carlisle 1990: 278; Holopainen 2003: 19.)

Väitöskirjassaan Holopainen määrittelee ymmärtämistä. Hänen mukaansa *ymmärtäminen* tarkoittaa tulkintaa, joka muodostuu silloin kun henkilö lukee tekstiä. Nämä syntyneet tulkinnat ovat suhteellisia, ja vaihtelevat riippuen henkilöistä ja tilanteista. Tulkintaprosessiin vaikuttavat kulttuuri, historiallis-yhteiskunnallinen konteksti, kokemustausta ja lukijan lukemishistoria. Tällaista näkemystä tekstin ymmärtämisestä nimitetään *transaktionäkemykseksi*, joka koskee pääasiassa lukemista. (Harste 1985: 242; Holopainen 2003: 19.)

Ymmärtäminen ei ole automaattista vastaanottoa vaan tulkinnan luomista, joka tapahtuu heti, kun teksti on luettu. Ymmärtämisen prosessia luonnehtii monitasoisuus, mikä merkitsee sitä, että ymmärtäminen edellyttää monitasoisten tietorakenteiden tuntemista. Tällaisia

ovat mm. ortografian taso, fonologian taso, leksikaalinen taso, semanttinen taso sekä odotusten ja päätelmien tekemistä koskevien sääntöjen taso. Ymmärtämisprosessia luonnehtii myös interaktiivisuus, mikä tarkoittaa yllä mainittujen tasojen toimivan heterarkkisesti, sekä alhaalta ylös (*bottom-up*) että ylhäältä alas (*top-down*). Ymmärtämisen perustana ovat myös ennakkokäsitykset ja -tiedot sekä tekstin ominaisuus. Kolmantena ymmärtämisprosessin piirteenä on hypoteesipohjaisuus. Hypoteesipohjaisuuden mukaan pitää olla mekanismi, joka kokoaa tekstin erilaisia tulkintoja. Nämä tulkinnat voivat olla paljolti tiedostamattomia. Tekstin merkityksen rakentamisen prosessissa nämä hypoteesit voidaan joko hyväksyä tai hylätä. (Holopainen 2003: 20.)

Takalan (1990: 50) mukaan ymmärtäminen on tulkintojen rakentamista eikä vain automaattisesti tapahtuvaa vastaanottoa. Tekstin ymmärtäminen on aktiivista, tietojohteista, konstruktiiivista ja ennakoivaa tulkintaa. Tässä tulkinnassa rakennetaan yhteyksiä tekstin osien välille, tekstin ja mieleen sisältyvien tietojen välille sekä uskomusten ja kokemusten välille. (Takala 1990: 53.)

Hyvä ymmärtämisentaso on saavutettavissa erilaisten strategioiden ja taktiikoiden käyttämisen kautta (Holopainen 2003: 20). Kirby (1988: 230) erottaa strategia-alueen ja tietoalueen. Tietoalueeseen kuuluvat ymmärtämisen prosessissa tarvittavat kognitiiviset rutiinit. Strategia-alueeseen kuuluvat kognitiivisten rutiinien valikointi, yhdistäminen tai muotoilu. Strategia-alue on jatkuvassa vuorovaikutuksessa tietoalueen kanssa. Strategia tarkoittaa taktiikoiden kompleksia tai taktiikoiden välillä tapahtuvaa valintaa. Taktiikka tarkoittaa päätöstä toimia tietyllä tavalla. Kun henkilö on tottunut käyttämään samanlaisia strategioita, puhutaan jo tyylistä. Strategia-alue määrittelee taitojen käyttöä, ja taito vaikuttaa strategioiden valintaan. Valinta sanojen ja merkityksien tunnistamisen tapojen välillä on strategista toimintaa. (Kirby 1988: 230 – 231; Holopainen 1996: 35.)

Holopainen (1996, 2003) on tutkinut peruskoulun kolmas- ja yhdeksäsluokkalaisten käyttämiä ymmärtämisstrategioita ja -vaikeuksia, jotka ilmenivät tekstin lukemisessa ja kuuntelemisessa. Hänen tutkimuksessaan ei tutkittu vieraskielisen tekstin ymmärtämistä äidinkielen pohjalta. Vaurio (1998) käsittelee väitöskirjassaan suomalaisten lukiolaisten sanapäättelyä, kun he lukevat englanninkielistä tekstiä. Vaurion (1988: 23) mukaan vieraskielisessä tekstissä olevan tuntemattoman sanan ymmärtämistä voivat edistää tekstiyhteys, kielen sisäiset vihjeet, muiden kielten osaaminen ja maailmantieto. Vaurion (1998: 23) mukaan vieraskielisen tekstin ja äidinkielen tekstin lukemisen prosessit eroavat toisistaan. Tekstin kielelliset vihjeet (*bot-*

tom-up processing) ja maailmantieto (*top-down processing*) ovat tasapainossa äidinkielistä tekstiä luettaessa, mutta eivät vieraskielistä tekstiä luettaessa. Vieraskielisen tekstin ymmärtäminen voi joskus perustua täysin tekstiperusteiseen tai tietoperusteiseen prosessointiin.

Kun teksti on vieraalla kielellä eikä referenssikirjoista ole apua, käytetään Königin (1986: 268) mukaan ymmärtämisstrategiana päättelyä. Spontaaneja ja muuttumattomia kieltenvälisiä assosiaatioita käytetään uudelleensanallistamisstrategiana silloin, kun ongelmia ei ole ilmaantunut. Tällaiset assosiaatiot ovat usein seurausta oppijoiden kirjaimellisesta kääntämisestä, ja ne saattavat usein johtaa virheellisiin käännöksiin, sillä silloin kontekstia ei ole otettu huomioon.

Van Bezooijenin ja Gooskensin (2007: 254) mukaan ymmärtämiseen vaikuttavat suhtautuminen kieleen, kielten maantieteellinen läheisyys ja kontaktit kohdekieleen. Kaivapalu ja Muikku-Werner (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 78) esittävät Ringbomin (Ringbom 2007:5) tutkimuksen perusteella, että **lingvistinen ja kommunikatiivinen syötös, lingvistinen tietoisuus, maailmantieto ja konteksti** ovat ymmärtämisen perustana. Sanojen samantilaisuus myös edistää kohdekielen ymmärtämistä. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 83.)

Kaivapalun ja Muikku-Wernerin (2010: 84) mukaan ymmärtämisprosessiin vaikuttavat huomattavasti henkilön taito paikata kohdekielen osaamisen puutteellisuutta, kielellinen tietoisuus, kielellinen repertuaari sekä se, kuinka hyvin hän tuntee oman äidinkieltensä rakenteet, variaatiot ja kielen kehityksen historian. Muikku-Wernerin (2013: 213) mukaan tietoisuudella tekstien tyypeistä ja -malleista sekä tekstin funktiosta on myös merkitystä tekstin ymmärtämisessä, koska niiden avulla ihmiset rakentavat odotuksia tekstin sisällöstä. Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 158) mukaan kielten läheisyydestä on paljon hyötyä typologisesti läheisten kielten ymmärtämisessä, mutta silloin kun kielten välillä on paljon eroavuuksia, henkilöt hyödyntävät ymmärtämisessä ulkopuolisia vihjeitä. Järjellisen kokonaisuuden muodostaminen edellyttää myös päättelyä ja karsintaa (Muikku-Werner 2013: 213).

Pirkko Muikku-Werner (2013) on tarkastellut yhtenäisen tekstin vaikutusta ymmärtämiseen. Tutkimuksessaan Muikku-Werner on selvittänyt vironkielisen tekstin sanaston ymmärtämistä tekstin kääntämisen kautta. Testiin osallistui 22 Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopiston suomen kielen opiskelijaa, jotka eivät testaushetkellä olleet vielä aloittaneet viron opiskelua.

Muikku-Wernerin tutkimuksessa selvisi, että tekstiympäristö vaikuttaa oikean käännöksen antamiseen. Itsestään selvä sana oli jäänyt kääntämättä, jos informantilla ei ollut syn-

tyntynyt sitä ympäröivästä tekstistä kokonaisuutta (Muikku-Werner 2013: 217). Muikku-Wernerin (2013: 218–219) mukaan myös informanttien henkilökohtaiset piirteet ovat vaikuttaneet tuloksiin, ja myös sanan laatu on vaikuttanut ymmärtämiseen. Esimerkiksi loppuheitto ei ole vaikeuttanut vironkielisten sanojen tunnistamista, koska se on tuttu suomalaisille murteiden ja puhekielen kautta. Samoin sisäheittoisten sanojen kääntäminen ei ole ollut ongelmallista. Suomen ortografiasta poikkeavia kirjaimia sisältävät sanat eivät ole tuottaneet vaikeuksia kääntämisessä. Muikku-Werner (2013: 220) mainitsee tutkimuksessaan, että irrallisten sanojen kääntämisessä vironkielinen *ü* -kirjain on tuottanut ongelmia informanteille.

Muikku-Wernerin (Muikku-Werner 2013) tutkimuksessa ilmenee myös, että ymmärtäminen ei pohjautu ainoastaan sanojen samankaltaisuuteen, mutta sillä on ollut merkittävä rooli irrallisia sanoja käännettäessä. Kontekstissa on käännetty myös täysin läpinäkymättömiä sanoja tekstikokonaisuuden perusteella. Tässä ovat olleet apuna kollokaatiot eli toisen sanan myötäesiintymisen odotukset. Lainasanojen tunnistaminen kontekstissa ei ole tuottanut ongelmia informanteille. Yhdyssanojen ymmärtäminen ei ole ollut ongelmallista, jos sen molemmat osat ovat olleet läpinäkyviä. Kun toinen osa ei ollut sukulaissana tai sen samankaltaisuusaste ei ollut suuri, sanan tunnistaminen oli ollut hankalaa. Sanaston ymmärtämisessä informantit ovat hyödyntäneet myös äidinkieltä eri varieteetteja, mm. murteita, puhekieltä sekä vanhahtavaa tai runollista sanastoa.

Tutkimuksessaan Muikku-Werner (2013) tuo esille myös informanttien mainitsemat ymmärtämistä edellyttävät tekijät: sanojen samankaltaisuus, viron ja suomen leksikaalisten, morfologisten ja syntaksin yhteisten piirteiden huomaaminen, tekstiyhteys, erilaiset kielimuodot, murteet, vieraat kielet, kielellinen asiantuntijuus (esim. kielihistorian tuntemus) ja yleis-tieto. Ymmärtämistä vaikeuttavaksi tekijäksi on mainittu vierasperäisten sanojen peräkkäinen esiintyminen.

3.3 Sukukielten sanojen luokitteluja

Kun henkilöt lukevat sukukielisiä tekstejä, he törmäävät sanoihin, jotka jossain määrin muistuttavat lukijoiden äidinkielistä sanoja. On olemassa erilaisia sukukielten sanojen luokitteluja, joita on käytetty tutkittaessa sukukielten sanojen ymmärtämistä äidinkielen pohjalta. Tässä

alaluvassa esitän luokitteluja, joihin olen törmännyt tutustuessani suomen ja viron keskinäistä ymmärrettävyyttä käsiteltäviin tutkimuksiin.

Annekatriin Kaivapalun (2009: 386) mukaan vironkieliset nojautuvat suomen kielen oppimisessa myös näiden sukukielten geneettiseen, rakenteelliseen ja leksikaaliseen samankaltaisuuteen. Kielten samankaltaisuus voi ilmentyä kielen rakenteissa, merkityksessä tai molemmissa (Kaivapalu & Martin 2014a: 290). Oletukseni on, että testiini osallistuneet suomenkieliset koehenkilöt käyttävät hyväkseen myös vienankarjalan ja suomen kielen geneettistä, rakenteellista ja leksikaalista samankaltaisuutta.

Kielten välistä samankaltaisuutta on lähestytty eri näkökulmista. Esimerkiksi Kaivapalu ja Martin (2014b: 82) esittelevät Josh Ardin ja Taco Homburgin (1992) luokitteluja. Toisessa luokittelussa lähestytään samankaltaisuutta formaalisesta (Ardin & Homburg 1992: 55) näkökulmasta, toisessa funktionaalisesta. Formaalisesta näkökulmasta lähestyvä luokittelu perustuu ortografiseen ja morfologiseen sanojen samankaltaisuuteen. Funktionaalisesta näkökulmasta sanoja käsiteltävä luokittelu (Ardin & Homburg 1992: 59) perustuu sanakirjoissa olevien sanojen merkityksiin. Kaivapalu ja Martin (2014b: 82) ovat sitä mieltä, että nykypäiväinen sanakirjojen iso valikoima tekee tästä luokittelusta epäluotettavan. Mielestäni tätä luokittelua olisi ollut mahdollista käyttää vienankarjalan ja suomen kielen välisen samankaltaisuuden mittaamisessa. Nykyään on olemassa vain yksi laaja karjalan kielen sanakirja (KKS), joka tuo esille mahdollisesti kaikki sanojen merkitykset. Ongelmaksi voi nousta se, että osa sanoista puuttuu tästä sanakirjasta. Koska testin suunnitteluvaiheessa en ollut tietoinen tästä luokittelusta, olen ottanut testiin sellaisia sanoja, joita ei löydy Kotuksen sivuilla olevasta sanakirjasta. Tästä syystä päätin olla soveltamatta luokittelua tutkielmassani.

Van Bezooijen ja Gooskens ovat esittäneet luokittelun, jonka perustana on sukukielten sanojen samankaltaisuusaste (Van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Luokittelussa sanoja lähestytään ottaen huomioon kirjaimelliset erot sanojen välillä. Muikku-Wernerin ja Heinosen mukaan (2012: 172) sanojen samanlaisuutta on mahdollista hyödyntää ymmärtämisen strategiana. Samanlaisuusasteen luokittelussa sanoja lähestytään nojautumalla niiden läpinäkyvyyteen (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 162). Muikku-Wernerin (2013: 215 & 2014: 101) mukaan tekstien ymmärtämisessä on samankaltaisuudella merkittävä rooli. Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 162) esittävät luokittelun, jossa he hyödyntävät Van Bezooijenin ja Gooskensin luokittelua. Muikku-Werner ja Heinonen (2012) ovat hyödyntäneet van Bezooijenin ja Gooskensin luokittelua tutkiessaan suomalaisten lukiolaisten viron sanojen tunnistamista.

Tutkimukseen osallistui 32 eteläsavolaisen lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Mielestäni Muikku-Wernerin ja Heinosen esittämä luokittelu sopii tutkimukseeni, koska se lähestyy sukukielten sanoja monipuolisemmin. Muikku-Werner ja Heinonen (2012) luokittelevat tutkimuksessa käyttämänsä vironkieliset sanat neljään seuraavaan ryhmään.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat sanat, joilla on sama merkitys kuin suomen kielessä, ja jotka muistuttavat rakenteeltaan jossain määrin vastaavaa suomenkielistä sanaa. Näiden sanojen samankaltaisuus helpottaa ymmärtämistä. Nämä sanat voidaan nähdäkseni jakaa pienempiin ryhmiin Bezooijenin ja Gookensin jaottelun mukaan: **selvästi läpinäkyvät, melko läpinäkyvät, melko läpinäkymättömät ja täysin läpinäkymättömät**. Kaivapalun ja Martinin (2014: 83) mukaan tämä luokittelu keskittyy sanastoon ja sanojen elementtien samanlaisuuteen niin, että fonologinen ja ortografinen taso eivät ole eristettynä.

Selvästi läpinäkyvien sanojen ryhmään kuuluvat sellaiset sanat, joiden ääntämisessä ei ole eroja riippumatta siitä, miten ne kirjoitetaan (Van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Kaivapalu ja Martin (2014a: 310) ovat tulleet tutkimuksessaan tulokseen, että samankaltaisiksi havaitaan sanat, joiden välinen samankaltaisuus on todellista. Tutkittuaan kieltenvälisen morfologisen samankaltaisuuden havaitsemista he myös huomasivat, että pienet sanojen väliset eroavaisuudet vaikeuttavat samankaltaisuuden havaitsemista.

Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 163) ovat tutkimuksessaan luokitelleet selvästi läpinäkyvien sanojen ryhmään vironkielisen sanan *tädi* (suom. *täti*), vaikka kirjoitusasultaan vironkielinen sana eroaa suomenkielisestä yhden kirjaimen verran. Oman päätöksensä he ovat perustelleet sillä, että viron *d*-kirjaimen ääntämys on (lähes) samankaltainen kuin suomenkielisen *t*-kirjaimen, mikä ilmenee, kun sana luetaan ääneen. (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 163.) Testiin osallistuneista koehenkilöistä 96 % oli antanut kyseiselle sanalle oikean suomenmennoksen.

Melko läpinäkyvien sanojen ryhmään kuuluvat sellaiset sanat, jotka eroavat toisistaan yhdellä kirjaimella. Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 163) ovat laskeneet melko läpinäkyvien sanojen ryhmään vironkielisen *kurss*-sanan (suom. *kurssi*). Lisäämällä *i*-vokaalin olivat 94 % tutkimukseen osallistuneista lukiolaisista päätyneet oikeaan vastaukseen eli suomenkieliseen sanaan *kurssi*. Samaan ryhmään Muikku-Werner ja Heinonen ovat sijoittaneet vironkieliset sanat *paljastada* (suom. *paljastaa*) ja *tunnustada* (suom. *tunnustaa*). Vironkielisen *paljastada*-verbin oli kääntänyt oikein 81 % osallistujista, *tunnustada*-verbin 88 % osallistujista.

Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 164) ovat luokitelleet tähän ryhmään myös vironkielisen sanan *küps* (suom. *kypsä*), jonka olivat osanneet kääntää oikein vain 16 % osallistujista. Tämän Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 164) ovat perustelleet sillä, että suomen aakkosiin kuulumaton *ü*-kirjain on tuottanut osallistujille vaikeuksia sanan tunnistamisessa. Samalla perusteella Virtanen (2015: 26) on luokitellut tutkielmassaan *müüja*-sanana (suom. *myyjä*) melko läpinäkymättömien sanojen ryhmään.

Melko läpinäkymättömien sanojen ryhmään kuuluvat sanat, jotka eroavat muutaman kirjaimen verran. Melko läpinäkymättömänä sanana Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 165) ovat pitäneet vironkielistä sanaa *herilane*, jonka hyväksyttynä vastineena oli sekä *ampiainen* että *herhiläinen*. Vain 25 % osallistujista oli kääntänyt *herilane*-sanana oikein. Suurin osa (38 %) osallistujista oli jättänyt pois sanan ensimmäisen *h*-kirjaimen ja päätenyt vastaukseen *erilainen*.

Täysin läpinäkymättömien sanojen ryhmään kuuluvat sellaiset sanat, joissa suurin osa kirjaimista on erilaisia. Sellaisten sanojen oikean kääntämisen edellytyksenä on henkilön tietoisuus kielihistoriasta. (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 166.) Muikku-Wernerin ja Heinosen tutkimuksessa tällaisena sanana oli esimerkiksi vironkielinen *sajand*-sana, joka on suomeksi *vuosisata*. Kukaan lukiolaisista ei ollut kääntänyt tätä sanaa oikein.

Toiseen ryhmään kuuluvat sanat, jotka kirjoitetaan tai lausutaan (lähes) samoin, mutta joiden merkitykset ovat erilaisia. Sanojen samankaltaisuus osoittautuu harhaanjohtavaksi eli negatiiviseksi tekijäksi. Tähän harhaan johtavien sanojen ryhmään kuuluvat niin sanotut *petolliset ystävä*t. Petollisia ystäviä ovat ne sanat, jotka ovat sukukielessä kirjoitus- tai ääntöasultaan (lähes) samanlaisia, mutta joiden merkitys on erilainen (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 166). Esimerkiksi Muikku-Wernerin ja Heinosen pitämässä testissä sellaisena sanana on ollut vironkielinen sana *viiner* (suom. *nakki*). Vain 22 % informanteista oli kääntänyt *viiner*-sanana oikein, ja 41 % informanteista oli kääntänyt sen virheellisesti *viineriksi*.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat sanat, joiden kääntämisessä henkilöiden on käytettävä päättelykykyä. Nämä sanat voivat olla merkitykseltään synonyymeja tai lähimerkityksellisiä sanoja. Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 169) mukaan vastineita voivat olla hyperonyymit, hyponyymit, paronyymit tai meronyymit. Muikku-Wernerin ja Heinosen tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että tähän ryhmään kuuluvien sanojen kääntäminen osoittautui informanteille vaikeaksi. Oikeiden käännosten määrä oli pieni. Esimerkiksi vironkielis-

tä sanaa *pillimies* (suom. *soittaja*) ei kukaan lukiolaisista ollut kääntänyt oikein, vaikka oikean käännöksen antaminen oli mahdollista, koska *pilli* viittaa alkeelliseen soittimeen ja *mees* mieheen. Vironkielisen sanan *käepide*, jonka Muikku-Werner ja Heinonen ovat luokitelleet läpinäkyväksi, oli kaksi lukiolaista kääntänyt hyponymilla *ovenkahva*, oikea suomennos *kahva*. Kaksi testiin osallistunutta oli kääntänyt sanan oikein. (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 171.)

Neljänteen ryhmään kuuluvat sanat, joiden merkitystä voidaan päätellä vieraan kielien avulla. Vierasperäistä sanaa voidaan lähestyä myös samankaltaisuuden kautta. Esimerkiksi monet osaavat englantia, mikä edellyttää, että englanninkielisille sanoille annetaan oikea käännös. Jos sana on tullut jostain harvinaisemmasta kielestä, ei sanan kääntäminen ole yksinkertaista. Muikku-Wernerin ja Heinosen testissä esiintyi vironkielinen sana *kostüüm*, jonka kääntämisessä on apua saksasta. Puolet testiin osallistuneista olivat kääntäneet sanan oikein, kun taas vironkielisen sanan *lähifoto* (suom.*lähikuva*) oli kääntänyt oikein 78 % testiin osallistuneista. Tutkijat ovat perustelleet tuloksia sillä, että sanan toinen osa *foto* on laina englannin kielestä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen aikana keräämäni aineisto on laadullista. Tutkimukseni on enimmäkseen määrällinen, sillä vertailen testin kautta saatuja tuloksia määrällisesti keskenään taulukkojen avulla. Käytän tutkimuksessani myös kvantitatiivista tutkimusaineiston analysointia.

Tutkimukseni tavoitteena on saada selville, mikä edistää suomenkielisten koehenkilöiden vienankarjalaisten sanojen ymmärtämistä, ja mikä osoittautuu haasteelliseksi. Pysin samalla tutkimaan koehenkilöiden ymmärtämisstrategioita. Tutkimuksen kautta selvitän, miten vienankarjalaiset sanat ymmärretään ilman tekstiyhteyttä ja koherentissa tekstissä. Tarkastelen kontekstin vaikutusta ymmärtämiseen vertailemalla käännokestin kautta saamiani tuloksia. Samoin selvitän, onko venäjänkielen taidosta ja suomen kielen murteiden tuntemisesta apua vienankarjalaisten sanojen ymmärtämiseen.

4.1 Käännokestin kuvailua

Olen suunnitellut kaksiosaisen käännokestin selvittääkseni asettamiani kysymyksiä. Ensimmäisessä osassa olen pyytänyt koehenkilöitä kääntämään vienankarjalaiset sanat ilman tekstiyhteyttä. Käännokestin toisessa osassa olen pyytänyt heitä kääntämään kaksi tekstiä, jossa nämä sanat myös esiintyvät. Toisena käännettävänä tekstinä on resepti, jota kääntäessään koehenkilö on voinut nojautua tekstin ulkopuolisiin vihjeisiin. Oletukseni on, että tekstin rakenne eli skeemallisuus auttaisi paljon tekstin ymmärtämisessä. Toisena tekstinä on artikkeli, jonka kääntämisessä on vähemmän apua tekstin ulkopuolisista vihjeistä. Käännokestissä käyttämäni sanalista ja karjalankieliset tekstit löytyvät liitteestä 1.

Tekstit ovat sisällöltään osittain helppoja. Toinen teksti on otettu *Vienankarjalan alkeiskurssi* -kirjasta (Karlova 2011: 99), toinen *Oma Mua* -lehdestä (Vlasova 2014: 5). Tekstit ovat lyhennettyjä. Lyhentäessäni tekstiä olen pyrkinyt siihen, että tekstikokonaisuus säilyisi. Oppikirjasta otettu teksti on karjalanpiirakoiden resepti. Toinen on artikkeli, jossa kerrotaan karjalaisten ja suomen karjalaisten toteuttamasta projektista, jonka puitteissa on tehty käsitöitä. Ensimmäisessä tekstissä koehenkilöillä on ollut mahdollisuus ymmärtää tekstin kokonaisuutta myös tuttuuden kautta, koska karjalanpiirakoiden leivontaohje on monille suomalaisille tuttu.

Lisäksi tekstin skeema voi edistää tekstin ymmärtämistä. Toisessa tekstissä koehenkilöt eivät ole osanneet arvella tekstissä kuvattuja tapahtumia esimerkiksi tekstin skeeman perusteella.

Teksteissä osa testin ensimmäisessä osassa esiintyvistä vienankarjalaisista sanoista on jossain tietyssä muodossa, mikä on voinut helpottaa tai vaikeuttaa ymmärtämistä. Sanatestissä kaikki käännettävät nominit ovat yksikön nominatiivissa paitsi monikkosana *kankašpuut*. Verbit ovat A-infinitiivissä. Oletan, että kääntäessään tekstissä olevia sanoja koehenkilöt voivat mahdollisesti mainita sanojen muodon auttaneen sanan ymmärtämisessä. En sulje pois sitä vaihtoehtoa, että sanan muoto tekstissä voisi vaikeuttaa kääntämistä. Haluan tekstin kääntämisen kautta selvittää testin ensimmäisen osan irrallisten sanojen ymmärtämistä kontekstissa. Tarkoitukseni on selvittää, miten koehenkilöiden ratkaisuihin vaikuttavat konteksti, kollokaatiot ja tekstin skeema. Jantusen (2009: 358) mukaan kollokaatiolla tarkoitetaan toistuvaa, tilastollisesti merkitsevää ja ulottuvuudeltaan rajattua suhdetta. Kollokaatioista puhutaan silloin, kun kaksi sanaa ovat erottamattomassa suhteessa eli esiintyvät yhdessä (Jantunen 2009: 358).

Testin aikana pyydän osallistujia kertomaan strategioista, joilla he lähestyvät karjalankielisten sanojen kääntämistä. Käytän tässä ääneenajattelumenetelmää ja raportointia. Nämä menetelmät antavat mahdollisuuden minulle tutkijana saada tietoa koehenkilöiden ymmärtämisstrategioista. Pyydän testin alussa koehenkilöitä vastaamaan taustakysymyksiin, joiden avulla saan tietoja koehenkilöiden iästä, koulutuksesta, murretaustasta, vieraiden kielten osaamisesta ja mahdollisesta vienankarjalan osaamisesta. Nämä taustatiedot auttavat minua aineiston analysoinnissa. Koehenkilöille antamani lomake löytyy liitteestä 1.

Olen toteuttanut käännostestin tammikuussa ja helmikuussa 2015. Ennen testiin osallistumista olen pyytänyt kaikkia tutkimuksen osallistujia täyttämään suostumuksen tutkimukseen osallistujaksi. Ennen testiä olen pyytänyt koehenkilöitä kääntämään kaiken järjestyksessä, eli ensin irralliset sanat ja vasta sitten tekstit. Olen pyytänyt myös olemaan korjaamatta irrallisten sanojen käännöksiä, jos he olisivat olleet antaneet sanalle toisen käännöksen jo tekstien kääntämisessä. Osa koehenkilöistä oli silti korjannut irrallisten sanojen käännöksiään, minkä huomaa helposti ääneenajatteluprotokollan kautta.

Yhteensä käännostestiin on osallistunut 11 henkilöä. Suurin osa käännostesteistä on toteutettu Jyväskylän yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneissa, osa tutkimukseen osallistuneiden kotona. En ollut määritellyt aikaa käännöksen toteuttamiseen. Keskimäärin testiin osallistuminen oli vienyt koehenkilöltä noin tunnin ajan. Kääntämisen aikana koehenkilöt eivät ol-

leet käyttäneet sanakirjoja. Olen kertonut kaikille koehenkilöille, että heidän tuotoksiaan ei arvioida ja tulokset julkaistaan niin, ettei yksittäistä koehenkilöä voida tunnistaa. Kussmaul & Tirkkonen-Condit (1995: 179) toteavat artikkelissaan, että koeilmapiirin pitää olla stressitön eikä koehenkilöistä saisi tuntua siltä, että heitä arvostellaan heidän käännöstensä pohjalta. Testin aikana osa koehenkilöistä oli ajatellut ääneen, osa oli valinnut mahdollisuuden kirjoittaa ajatuksiaan. Yhteensä sain kuusi nauhoitettua tuotosta, jotka olen litteroinut kevään 2015 aikana. Yksi ääneenajattelu litteroituna on noin kuuden sivun pituinen. Olen taulukoinut koehenkilöiden antamat käännökset ja kääntämisen aikana ilmenneet ajatukset syksyllä 2015.

Olen jo maininnut, että sanojen ja tekstien valinta ei ole ollut helppoa. Vaikeutena on ollut löytää tutkimukseeni sopivimmat tekstit ja poimia sieltä sanat, joiden käännösten avulla saisin mahdollisimman laajan tutkittavan materiaalin. Ennen varsinaisen testin suunnittelua olen pitänyt pilottitestin maisteriseminaariryhmässäni. Tutkimukseni varsinaisen testin suunnittelussa olen ottanut huomioon pitämäni pilottitestin tulokset. Ensimmäisen tekstin valinta ei tuottanut ongelmia. Olen valinnut siihen reseptin vienankarjalan oppikirjasta. Tämän tekstin ymmärtämistä olen myös pilotoinut maisteriseminaariryhmässäni syksyllä 2014.

Toisen tekstin valinta oli mutkikkaampaa, sillä oli vaikeaa löytää teksti, jossa konteksti ei edistäisi sanojen ymmärtämistä. Tämän tekstin valinnan olen myös tehnyt seminaariryhmäläisten palautteiden pohjalta. Tarjosin ryhmäläisilleni viisi vienankarjalaista tekstiä. Pyysin heitä tutustumaan niihin ja kirjoittamaan ylös sanoja, jotka ovat heille tuntemattomia. Pyysin myös kertomaan, millaisia käännöksiä he ovat antaneet niille ja miksi. Pilotoinnin aikana olen pyytänyt ryhmäläisiäni antamaan myös yleistä palautetta vienankarjalaisista teksteistä ja niiden lukemisesta. Olen suunnitellut varsinaisen testin ja taustakysymykset pilottitestin tulosten perusteella. Pilottitutkimuksessa saadut tulokset ovat olleet vain suuntaa-antavia, mutta ilman näitä tuloksia varsinaisen testin suunnittelu ei olisi ollut laadullista. Kiitän kovasti maisteriseminaariryhmäni opiskelijoita ja kaikkia, jotka auttoivat minua tämän tutkimuksen kirjoittamisessa. Lisäksi kiitän ohjaajiani hyvistä neuvoista ja ohjauksesta.

4.2 Testattavien sanojen luokittelu

Testattavat sanat on valittu tietoisesti niin, että joukossa on sanoja, joiden kirjoitusasu on samanlainen kuin suomenkielisen vastineen tai joiden samanlaisuuden aste on pienempi. Sanojen valinnassa olen käyttänyt Van Bezooijen ja Gooskensin (2007: 256) ja Muikku-Werner &

Heinosen (2012: 162 – 163) luokittelua. Olen valinnut testiin myös tuttuja sanoja, jotta koehenkilöiden motivaatio säilyisi. Sanojen, samoin kuin tekstien valinta, oli haasteellista. Tutkimuksessani käyttämäni sanat perustuvat Muikku-Wernerin ja Heinosen jaotteluun, jonka olen esittänyt tutkimukseni alaluvussa 3.3.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvia **selvästi läpinäkyviä sanoja** ovat seuraavat sanat: *yhteistyö* (suom. *yhteistyö*) ja *kankašpuut* (suom. *kangaspuut*). Selvästi läpinäkyviä sanoja ovat sanat, joiden ääntämisessä ei ole eroja riippumatta siitä, miten sanat kirjoitetaan (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Tähän ryhmään olen luokitellut *kankašpuut*-sanan, koska mielestäni *k*-konsonantilla on lähes samankaltainen ääntämys kuin suomen *g*-konsonantilla. Oletukseni on, että suurin osa koehenkilöistä kääntäisi tähän alaryhmään kuuluvat sanat oikein. Mielestäni määrällisesti oikeiden käännosten määrä voisi olla 100 % sekä testin ensimmäisessä että toisessa osassa.

Melko läpinäkyvien sanojen ryhmään kuuluu sana *matata* (suom. *matkata*). Tähän ryhmään kuuluvat sanat saattavat erota yhden kirjaimen verran. *Matata*-verbissä *k*:n lisääminen saa aikaan suomen vastaavan sanan. Oletan, että suurin osa koehenkilöistä antaa tälle sanalle oikean käännoksen. Ensin luokittelin tähän ryhmään sanan *mal'l'a* (suom. *malja*), mutta päätin Virtasen (2015: 26) ja Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 164) *küps*-sanaa koskevien tulosten perusteella siirtää sen melko läpinäkymättömien sanojen ryhmään.

Melko läpinäkymättömien sanojen ryhmään kuuluvat muutaman kirjaimen verran eroavat sanat. Tähän ryhmään olen luokitellut sanat: *šakie* (suom. *sakea*), *tuuvva* (suom. *tuoda*), *iče* (suom. *itse*), *mal'l'a* (suom. *malja*). Oletan, että tähän ryhmään kuuluvat sanat käännetään oikein, kun sanat esiintyvät kontekstissa. Irrallisina niiden kääntäminen voi tuottaa koehenkilöille hankaluuksia.

Täysin läpinäkymättömiä sanoja ovat sellaiset sanat, joissa suurin osa kirjaimista on erilaisia. Tutkimuksessani täysin läpinäkymättömiä sanoja ovat: *krupittua* (suom. *rypyttää*), *tikuttua* (suom. *neuloa*), *vuottua* (suom. *odottaa*), *paissa* (suom. *puhua*), *piettyö* (suom. *pysäyttää*, *pysähtyä*), *tarita* (suom. *tarjota*), *šiämini* (suom. *täyte*, *sisus*). Oletukseni on, että suurin osa koehenkilöistä osaisi kääntää tähän ryhmään kuuluvat sanat vain kontekstissa.

Toiseen ryhmään kuuluvat ne sanat, jotka eivät ulkoasultaan poikkea suomenkielisiä, mutta joiden merkitys on suomen kielessä toinen. Niitä ovat seuraavat sanat: *hämmentyä* (suom. *hämmentää*), *paistua* (suom. *paistaa*), *työntyä* (suom. *lähettää*, *työntää*) ja *hienoni* (suom. *ohut*). Oletukseni on, että *ua*-suffiksi osoittautuisi harhaanjohtavaksi tekijäksi ja nämä

verbit ymmärrettäisiin irrallisina intransitiivisiksi verbeiksi. Kontekstissa sanat käännetään oikein.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat ne sanat, joiden kääntämisessä koehenkilöt saattaisivat käyttää päättelykykyä. Heidän käännöksensä voivat olla myös merkitykseltään synonyymeja tai lähimerkityksellisiä sanoja. Tähän ryhmään luokittelemiani sanoja ovat: *kevätkuu* (suom. *maaliskuu*), *tuiskukuu* (suom. *helmikuu*), *potakkahuttu* (suom. *perunasose*), *ämmö* (suom. *mummo*) ja *hyö* (suom. *he*).

Neljänteen ryhmään kuuluvat sanat, joiden merkityksen voi päätellä vieraan kielen avulla. Vienankarjalassa on paljon lainasanoja venäjän kielestä. Olen pyytänyt tarkoituksellisesti myös venäjän kieltä osaavia henkilöitä osallistumaan testiin. Oletukseni on, että venäjän kielen taito auttaisi seuraavien sanojen tunnistamisessa: *stokana* (suom. *juomalasi*), *čäijy* (suom. *tee*), *stolalauta* (suom. *pöytälevy*).

Testissä on myös yhdyssanoja, joiden ymmärtäminen riippuu sanojen osien läpinäkyvyydestä. Muikku-Wernerin (2013: 221) mukaan yhdyssanojen tunnistaminen ei ole ongelmallista, jos sen osat ovat läpinäkyviä. Yhdyssanan tunnistaminen on ongelmallista, jos sen osat tai sen yksi osa eivät ole läpinäkyviä. Testissäni esiintyy yhdyssanoja, joiden osat ovat täysin läpinäkyviä. Niitä ovat sanat *yhteistyö ja kankašpuut*. Testissä on myös sana *stolalauta* (suom. *pöytälaute*), jonka ymmärtäminen edellyttää venäjän kielen osaamista. Oletukseni on, että tämän sanan osaavat kääntää vain venäjän kieltä osaavat koehenkilöt.

4.3 Ääneenajattelumenetelmä ymmärtämisstrategioiden selvittämisessä

Boren ja Ramey määrittelevät ääneenajattelun (*thinking aloud*) aineistonkeruumenetelmäksi, jossa informanteja pyydetään ajattelemaan ääneen eli kertomaan tehtäviä suorittaessa heränneistä ajatuksistaan (Boren & Ramey 2000: 261). Ääneenajattelumenetelmä on kehitetty introspektiomenetelmästä, jota on käytetty 1900-luvun alkupuolella psykologiassa. Introspektiomenetelmän kautta pyrittiin saamaan selville, mitä tapahtuu ihmisen mielessä. (Ericsson & Simon 1993: 49.) Introspektiomenetelmä on aineistonkeruumenetelmä, jossa henkilöt raportoivat ajatuksiaan tehtävien aikana. Menetelmää on käytetty 1900-luvun alkupuolella ihmismielen tutkimiseen. (Ilves 2005: 210.) 1980-luvulla otettiin käyttöön myös ääneenajattelumenetelmä (Ilves 2005: 210).

Artikkelissaan Ilves (2005: 210) esittää Ericssonin ja Simonin kehittämän ääneenajatteluteorian (Ericsson & Simon 1993: 18). Heidän teoriansa perustana on lyhytkestoinen muisti, jossa aktiivisena olevat asiat muodostuvat tietoisuuteen nykyhetkestä (Ilves 2005: 210; Ericsson & Simon 1993: 14). Lyhytkestoisessa muistissa oleva tieto saadaan ilmi ääneenajattelumenetelmän avulla. Ericsson ja Simon (1993: 18) esittivät kolme psyykkisen prosessoinnin tasoa. Näillä tasoilla olevat ajatukset voidaan sanallistaa (Ilves 2005: 210).

Ensimmäinen taso: tähän kuuluvat ajatukset, joita ei tarvitse formuloida ennen sanallistamista. ”Sellaista ääneenajattelua voidaan kutsua myös ääneenpuhumiseksi.” (Ilves 2005: 210; Ericsson & Simon 1993: 14.) Tutkittavassa aineistossani tälle tasolle kuuluvat esimerkiksi teksteissä olevien numeroiden lausuminen.

Toinen taso: tähän kuuluvat asiat, jotka on formuloitava ennen sanallistamista. Niitä ovat esimerkiksi mielikuvat ja abstraktit käsitteet, joille on annettava ajatuksissaan jokin sanallinen muoto. Osa koehenkilöistä on kääntänyt todennäköisesti kontekstin perusteella reseptitekstin otsikon, joka oli täysin läpinäkymätön sana, *kalitat* (suom. *karjalanpiirakat*).

Kolmas taso: tähän kuuluvat asiat, joiden sanallistamiseen tarvitaan kognitiivisia prosesseja. Tähän saattavat kuulua ihmisten päätelmät, pitkäkestoisesta muistista palautuva tieto, tunteet ja haaveet. Tutkittavassa aineistossani tähän voisivat kuulua esimerkiksi koehenkilöiden kertomat yleiset ajatukset vienankarjalaisten tekstin lukemisesta ja niiden kääntämisestä.

Ilveksen (2005: 218) mukaan kun käytettiin ääneenajattelumenetelmää, huomattiin myös sen negatiivinen vaikutus informanttien tehtävistä suoriutumiseen. Ääneen ajatelleet informantit tekivät enemmän virheitä verrattuna niihin, jotka eivät ajatelleet ääneen. Tässä tapauksessa on mahdollista käyttää retrospektiivistä ääneenajattelua, mutta silloin jokin tieto saattaa unohtua. Retrospektiivisessä ääneenajattelussa informantit kertovat ajatuksistaan tehtävien suorittamisen jälkeen.

Euroopassa 1980-luvun loppupuolella alettiin ääneenajattelumenetelmää käyttää myös käännoistutkimuksessa. Suomessa Jääskeläinen ja Tirkkonen-Condit (Jääskeläinen & Tirkkonen-Condit 1991: 89) pohtivat sitä, mitä kääntämisen aikana todella tapahtuu. Ennen ääneenajattelumenetelmää käytettiin virheanalyysia, joka keskittyi käännoistuotteeseen, mutta ei prosessiin. Esimerkiksi virheanalyysin pohjalta voitiin päätellä, ettei kääntäjä osannut vierasta kieltä tarpeeksi hyvin, mutta kun asiasta oli keskusteltu hänen kanssaan, saattoi osoittautua, että hänellä olikin ollut vaikeuksia ilmaista itseään äidinkielellään. (Kussmaul & Tirkkonen-Condit 1995: 178.) Päädyttiin siihen, että tarvittiin keino selvittämään, mitä kääntäjän mieles-

sä tapahtuu, jolloin tutkijat alkoivat soveltaa ääneenajattelumenetelmää käänösprosesseihin. Ääneenajattelukokeissa koehenkilöitä pyydettiin kertomaan kaikki, mitä heidän mielessään tapahtuu, kun he kääntävät. Nämä puheet äänitettiin tai videoitiin ja litteroitiin edelleen ääneenajatteluprotokolliksi, joita analysoitiin monenlaisista näkökulmista. Analyysit lisäsivät mahdollisuuksia kuvata ja selittää kääntämisprosessia, ja siten ne kasvattivat myös teoreettista ymmärrystä. (Kusmaul & Tirkkonen-Condit, 1995:178.)

Kääntäminen on luonteeltaan kielellinen prosessi, jossa sanallistaminen ulkoistaa lyhytkestoisessa muistissa sijaitsevaa jäsenneelyä tietoa. Suurin osa kritiikistä, joka ääneenajattelun avulla kerättyyn aineistoon on kohdistettu, koskee sitä kognitiivista toimintaa, jossa sanattomia prosesseja pitää sanallistaa. (Kusmaul & Tirkkonen-Condit 1995: 180.)

Yleisimmin käytettynä menetelmänä on ollut yksinpuheluprotokolla, eli koetilanteessa yksi henkilö puhuu itsekseen kääntäessään tekstiä. Koska itsekseen puhuminen ei tavallisesti ole kovinkaan luonnollista, koehenkilölle annetaan mahdollisuus tottua siihen ”lämmittelyvaiheessa”. Jotta tilanne olisi vähemmän keinotekoinen, tutkija voi olla läsnä ja kuunnella. Tutkimusta toteuttaessani kysyin koehenkilöiltä lupaa olla läsnä. Osa koehenkilöistä hyväksyi sen, mutta osa valitsi mahdollisuuden olla kääntämisen aikana yksin.

Kun on verrattu yksinpuhelu- ja vuoropuheluprotokollia, on todettu, että yksinpuheluprotokollat sisältävät suuren määrän triviaalista tietoa. Sitä vastoin pareittain puhuttaessa käänösongelmien ratkaisusta neuvoteltiin. Kaikki hyötyivät parittaisessa ääneenajattelutilanteessa siinä mielessä, että heidän omat ajatuksensa selkiytyivät. Lisäksi jokaisen yksilön ajatukset näyttivät olleen johdonmukaisesti muotoiltuja, koska ne oli sanallistettava. On myös todettu, että vuoropuhelutilanne tuottaa rikkaampaa aineistoa kuin yksinpuhelu. Vuoropuhelu- ja ryhmäprotokollat eivät myöskään ole ongelmattomia. Vuoro- ja ryhmäprotokollissa tarkastelun kohteena ei ole enää yksi vaan kaksi työskentelevää mieltä. Lisäksi sellaisissa protokollissa ilmenee ajatuksia, jotka eivät olisi juolahtaneet yksin toimivan kääntäjän mieleen. Myös ryhmädynamiikka voi vaikuttaa tuottamisprosesseihin. (Kusmaul & Tirkkonen-Condit 1995: 181.)

Toisin sanoin kaikkien näiden menetelmien pätevyys on kyseenalaistettu. Tämä johtuu pohjimmiltaan siitä, että huolimatta niiden näennäisestä läheisyydestä käänösprosessin kanssa ne eivät kuitenkaan pääse tarpeeksi lähelle ja jättävät siltikin liian paljon pois. Tästä huolimatta parempaakaan menetelmää ei ole tarjolla. (Kusmaul & Tirkkonen-Condit 1995: 182.) TAP (Think-Aloud Protocol)-kokeet eli ääneenajatteluprotokollat ovat kuitenkin osoittaneet,

että aineiston rikkaus riippuu koehenkilöistä ja käännösohjeista sekä ennen kaikkea tutkijan asettamista painopisteistä. (Kussmaul & Tirkkonen-Condit 1995: 181.)

Tutkittuaan lähdekielen vaikutusta kohdekielen oppimiseen Annekatrin Kaivapalu (2005) on käyttänyt aineiston keruumenetelmänä myös ääneenajattelua taivutustestin ja retrospektiivisen haastattelun rinnalla. Ääneenajattelun ja retrospektiivisten haastattelujen kautta tutkija on selvittänyt informanttien antamia vastauksia. Hän on tarkastellut informanttien käyttämiä taivutusstrategioita, kun he olivat tuottaneet tiettyjä kieliopillisia sanamuotoja. Tämän kautta Kaivapalu on selvittänyt informanttien tuottamisprosesseja ja pyrkinyt pääsemään heidän mentaalisiin prosesseihinsa.

Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt ääneenajattelumenetelmää. Sen avulla pyrin tuomaan esille, mitä koehenkilöt ajattelevat vienankarjalaisten sanojen kääntämisestä ja millaisia ymmärtämisstrategioita he käyttävät. Ääneenajattelumenetelmän avulla saan kerättyä suhteellisen pieneltä määrältä informantteja suurehkon ja laadullisen aineiston. Mielestäni tämän menetelmän avulla saadut tiedot rikastuttavat testissä tutkittavaksi saatua aineistoa. Koska toiset informantit voivat kokea ääneenajattelun epämiellyttäväksi, tarjosin koehenkilöille myös toisen vaihtoehdon – kirjoittaa omia ajatuksiaan.

Ennen testin alkua annoin koehenkilöille ohjeet siitä, mitä nämä menetelmät tarkoittavat ja miten ne toimivat käytännössä. Pyysin koehenkilöitä puhumaan itsekseen, ikään kuin he olisivat olleet yksin huoneessa ja kertoisivat tapahtuvista ajatteluprosesseista sanojen kääntämisessä. Jos henkilö kieltäytyi ajattelemasta ääneen, pyysin häntä kirjoittamaan omia ajatuksiaan. Kirjassaan Ericsson ja Simon (1993: 378) esittävät esimerkin ohjeistuksesta. Antaessani ohjeita testiini osallistuville koehenkilöille olen nojautunut Ericssonin ja Simonin (1993: 378) suositukseen.

4.4 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen on osallistunut 11 koehenkilöä, ikäjakauma 21–69 vuotta. Osallistujat voidaan jakaa koulutuksen perusteella kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat Jyväskylän yliopiston suomen kielen opiskelijat tai valmistuneet kielenasiantuntijat. Testaushetkellä he eivät olleet vielä opiskelleet vienankarjalaa, mutta heillä on varmasti opintojensa perusteella tietoa suomen sukukielistä. Toiseen ryhmään kuuluvat henkilöt, jotka eivät ole kieli-asiantuntijoita. Heitä ovat sekä opiskelijat että työelämässä tai eläkkeellä olevat henkilöt. Lähes kaikki

koehenkilöt ovat ilmoittaneet osaavansa vieraita kieliä. Oletukseni on, että akateeminen kielten ja äidinkielen oppiminen vaikuttavat tuloksiin. Oletan, että verratessani tuloksia kielellisen päättelykyvyn vaikutus tulisi näkyväksi. Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 160) mukaan vieraiden kielten opiskelun kautta ihmiset tottuvat vieraiden kielten käsittelyyn ja samoin heidän kielellinen päättelykykynsä on kehittynyttä. Osa henkilöistä on kertonut osaavansa venäjän kieltä, mistä on mielestäni hyötyä vienankarjalan ymmärtämisessä.

Tutkimukseen osallistuneista koehenkilöistä kaksi on kertonut osaavansa karjalaa. Päätin, että en ota tulosten analysoinnissa huomioon heidän vastauksiaan. Perustelen päätökseni myös sillä, että tutkimukseni tavoitteena on tutkia, miten vienankarjalaa ymmärtävät suomalaiset, jotka eivät ole oppineet sitä tai eivät ole olleet aiemmin tekemisissä vienankarjalan kanssa. Voisi olla mielenkiintoista tutkia erikseen, miten vienankarjalaa tuntevat henkilöt kääntävät irrallisina ja kontekstissa esiintyviä sanoja ja verrata niitä käännöksiin, joita ovat antaneet ne koehenkilöt, joille vienankarjala ei ole tuttu.

Kuten yllä mainitusta näkyy, testiin osallistuneiden ryhmä on aika heterogeeninen, mikä ei ole sattumaa. Tutkijana vertaan eri ryhmiin kuuluvien henkilöiden käännöksiä ottaen huomioon henkilökohtaisia taustamuuttujia. Kaivapalun (2005: 31) mukaan samaa lähdekieltä puhuvat ihmiset käsittelevät saman kohdekielen ilmiöitä eri tavoin riippuen iästä, persoonallisuudesta, kielellisestä kyvykkyydestä, kielten opiskelukokemuksesta ja kohdekielen taidosta. Taustakysymyksien avulla olen saanut seuraavat tiedot tutkimukseen osallistuneista: ikä, sukupuoli, koulutus, äidinkieli, suomen kielen murteiden osaaminen, vieraiden kielten osaaminen ja karjalan kielen tuntemus. Taulukossa 1 esittelen tutkimukseen osallistuneet koehenkilöt. Ensimmäisessä sarakkeessa oleva koodi tarkoittaa osallistujan sukupuolta, ikää ja venäjän tai karjalan kielen osaamista. Koodista näkyy koehenkilön vastauksen järjestysnumero ja se, onko henkilö ajatellut ääneen vai ei. Näin ollen koehenkilö N21V–1Ä on 21-vuotias nainen (N), joka on kertonut osaavansa venäjän kieltä (V) ja on suostunut ajattelemaan ääneen (Ä). Koehenkilö N22–2ä on 22-vuotias nainen, joka on ajatellut ääneen vain kääntäessään irrallisia sanoja. Syynä tähän olivat olleet tekniset ongelmat. Taulukon toisessa sarakkeessa esittelen ne suomen kielen murteet, jotka koehenkilö on ilmoittanut osaavansa. Murteet olen tuonut taulukkoon muuttamatta eli niin kuin koehenkilö niitä merkitsi. Kolmannessa sarakkeessa esittelen, mitä kieliä koehenkilö on ilmoittanut osaavansa. Neljännessä sarakkeessa esittelen koehenkilön koulutustaustan. Kaksi henkilöä ovat ilmoittaneet osaavansa karjalan kieltä. Kuten olen jo maininnut, en käsittele heidän käännöksiään tässä tutkimuksessa. Olenkin ottanut pois

tiedot näistä henkilöistä taulukosta 1. Kaksi koehenkilöä on ilmoittanut osaavansa venäjän kieltä. Taulukosta näkyy, että kaikki koehenkilöt, paitsi N36V–11Ä, ovat kertoneet osaavansa englantia. Analyysissä selvitän, oliko venäjän kielen taidosta hyötyä ja nojaututaanko viennankarjalaisten sanojen tunnistamisessa myös muihin kieliin.

Taulukko 1. Osallistujat.

Koehenkilö	Murteet	Vieraiden kielten osaaminen	Koulutustausta
N21V–1Ä	Pohjanmaan erilaiset murteet ja savolaismurteet ehkä parhaiten. Opinnoissa olen tutustunut kyllä kaikkiin.	Ruotsi, englanti, italia, saksa	HuK ja FM (Suomen kieli pääaineena)
N22–2ä	Turun murre, Oulun murre, Itä-Suomen murre, Saame (kieli), Keski-Suomen murre, Tampereen murre	Englanti, ruotsi, ranska	Sisustussuunnittelija
N57–4	Savon murre	Englanti, ruotsi	Yo-merkonomi
N36–5	Keski-Suomen murre, Savon murre, Tampereen murre, Etelä-Suomen murre, Lapin murre	Englanti, ruotsi, ranska, saksa, italia	Ammattikorkeakoulututkinto
N24–6Ä	Etelä-Karjalan murre, savon murre, keski-suomen, keski-pohjanmaan, turun, kymenlaakson murre	Englanti, ruotsi, ranska, portugalia, tšekki	Kasvatustieteen kandidaatti, maisteriopiskelija
N23V–7Ä	Kaikki ovat opintojen kautta tuttuja, mutta kaikkein läheisimpiä ovat Pohjanmaan ja Pohjois-Savon murteet	Englanti, ruotsi, saksa	FM, suomen kieli, kesken
N24–8Ä	Tampere, Savo, Oulu, Turku	Englanti, ruotsi, suomalainen viittomakieli, hollanti, espanja	Yliopisto, maisterivaihe
N69–10	Savon murre	Englanti	Sairaanhoitaja
M36V–11Ä	Kainuu, savo	Saksa, ruotsi, japani	Diplomi-insinööri

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen ja analysoin testin kautta saatuja tuloksia. Olen valinnut sanatestiin yhteensä 30 karjalankielistä sanaa, jotka esiintyvät myös teksteissä. Analysoin tässä luvussa sanojen ymmärtämisestä saamiani tuloksia ryhmittäin käyttäen sanojen luokittelua, jonka olen esitellyt tutkielmani 4.2 alaluvussa. Vertaan analyysiluvussa käännöstestini ensimmäisessä osassa saamiani tuloksia toisen osan tuloksiin. Tuon analyysissani esille myös määrällisiä tuloksia oikeista käänöksistä. Määrällisesti kaikki oikeat vastaukset on esitelty liitteessä 2. Siinä on esitelty kaikki 30 testissä olevaa sanaa. Taulukon toisessa sarakkeessa on irrallisten vienankarjalaisten sanojen oikeiden käännösten määrä ja kolmannessa sarakkeessa oikeiden käännösten määrä kontekstissa.

Tämän luvun alaluvussa 5.1 käsittelen ja samalla vertaan käännöstestini ensimmäisen ja toisen osan tuloksia. Esittelen myös saamiani tuloksia määrällisesti. Alaluvussa 5.2 käsitteelen sanojen ymmärtämistä kontekstissa ja sitä edistäviä tekijöitä.

5.1 Vienankarjalaisten sanojen ymmärtäminen irrallisina ja kontekstissa

Tutkimuksessa käyttämäni luokittelun **ensimmäiseen ryhmään** kuuluvat ne vienankarjalaiset sanat, joilla on sama merkitys kuin suomen kielessä ja jotka rakenteeltaan muistuttavat jossain määrin vastaavia suomenkielisiä sanoja. Nämä sanat olen luokitellut niiden samankaltaisuuden perusteella seuraavasti: **täysin läpinäkyvät sanat, melko läpinäkyvät sanat, melko läpinäkymättömät sanat** ja **täysin läpinäkymättömät sanat**. Olettamuksena on ollut, että mitä enemmän sana muistuttaa suomenkielistä sanaa ulkoasultaan, sitä helpommin se tunnistetaan, lukuun ottamatta toiseen ryhmään kuuluvia riskisanoja.

Tutkimuksen 4.2 alaluvussa olen olettanut, että ensimmäiseen ryhmään kuuluvat täysin läpinäkyvät sanat tunnistettaisiin helposti sekä irrallisina että kontekstissa. Oletamus on toteutunut käytännössä täydellisesti. Yhteensä testin kautta on ollut mahdollista saada tähän ryhmään kuuluvien sanojen 18 oikeaa käännöstä, kun ne ovat esiintyneet irrallisina ja sama määrä, kun ne ovat esiintyneet kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluville sanoille on annettu 17 oikeaa käännöstä, kun ne ovat esiintyneet irrallisina ja 18 oikeaa käännöstä, kun ne ovat esiintyneet kontekstissa.

Kankašpuut-sanan ovat kaikki koehenkilöt (100 %, f=9) kääntäneet oikein sekä kontekstissa että ilman tekstiyhteyttä. Irrallisena esiintyvän *yhteistyö*-sanan yksi koehenkilö on jättänyt kääntämättä, eli 89 % (f=8) koehenkilöistä on kääntänyt tämän sanan oikein. Kun *yhteistyö*-sana on esiintynyt kontekstissa, kaikki koehenkilöt ovat kääntäneet sen oikein (100 %, f=9). Oletan, ettei yhden koehenkilön kääntämättä jättämisen syynä ole se, ettei hän olisi ymmärtänyt tai osannut kääntää kyseistä sanaa. Tähän ryhmään kuuluvien irrallisena esiintyvien sanojen kääntämisessä koehenkilöt ovat nojautuneet sanojen samankaltaisuuteen (esimerkki 1).

- (1) Kankaspuut, se varmaan kangaspuut suomeksi kuulostaa nyt vähän samalta. (N36V–11Ä)
- (2) Siinäki minä aattelen se on samaa merkitsevä kuin suomeks. Yheistyö tarkoittaa tekee yhdessä tai tapaa... tekee yhdessä. (N21V–1Ä)

Melko läpinäkyvän sanan kääntämisessä koehenkilöt ovat antaneet vähemmän oikeita vastauksia, varsinkin silloin kun sana on esiintynyt irrallisena. Yhteensä testin kautta olisi ollut mahdollista saada tähän ryhmään kuuluvalle sanalle 9 oikeaa käännoä, kun se esiintyi irrallisina ja sama määrä, kun se esiintyi kontekstissa. Oletuksenani oli, että tähän alaryhmään kuuluva sana käännettäisiin oikein sekä irrallisena että kontekstissa. Käännoätestin kautta saamani tulokset eivät olleet odotukseni mukaisia.

Testissä melko läpinäkyvänä sanana on sana *matata*. Ajattelin, että lisäämällä yhden *k*-konsonantin *matata*-sanaan koehenkilöt saisivat suomenkielisen sanan *matkata*, mikä on oikeaksi hyväksyttävä suomennos. Käytännössä irrallisessa testissä *matata*-verbissä lähes kaikki koehenkilöt olivat poistaneet *t*-konsonantin, mikä johti väärään käännoäseen. Käännoäsiään koehenkilöt perustelivat sillä, että sana kuulosti suomenkieliseltä verbiltä *maata* (esimerkki 3).

- (3) Ensinn tulee mieleen maata-sana, koska sana on hyvin lähellä sitä. (N36–5)

Irrallisena ei kukaan koehenkilöistä (f=0) ollut kääntänyt *matata*-sanaa oikein, kontekstissa kaksi (22,2 %) koehenkilöä antoi oikean vastauksen. Tulokset eivät olleet odotukseni mukaisia. Ajattelin, että tähän ryhmään kuuluvan irrallisen sanan oikeiden käännoästen määrä olisi ollut isompi. Voisin olettaa, että *matata*-sanalle oli annettu käännoä *maata*, koska morfeemin poistaminen on helpompaa kuin morfeemin lisääminen.

Melko läpinäkymättömien sanojen kääntämisessä koehenkilöt onnistuivat paremmin verrattuna sanoihin, jotka olen luokitellut melko läpinäkyvien ryhmään. Koehenkilöt onnistuivat kääntämisessä varsinkin silloin, kun sana esiintyi kontekstissa. Olettamukseni oli, että monet koehenkilöt kääntäisivät väärin tähän ryhmään kuuluvat, ilman tekstiyhteyttä esiintyvät sanat, mutta kontekstissa esiintyvien sanojen oikeiden käännösten määrä lisääntyisi huomattavasti. Odotukseni toteutuivat. Yhteensä testin kautta oli mahdollista saada tähän ryhmään kuuluville sanoille 27 oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja sama määrä, kun ne esiintyivät kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluvista sanoista irrallisena esiintyvälle oli annettu 9 oikeaa käännöstä ja kontekstissa esiintyvälle 23.

Tähän sanaryhmään kuuluvan sanan *šakie* oikea suomennos on *sakea, tiheä, paksu*. Irrallisena vain kolme koehenkilöä (33,3 %, f=3) oli kääntänyt sanan oikein. Suurin osa koehenkilöistä (44,4 %, f=4) oli antanut sanalle käännöksen *šakki*-peli. Oletan, että käännökseen on johtanut se, että *šakki*-peli on tunnettu. Koehenkilöt ovat kääntäneet sanan sen ääntämisen perusteella (4, 5). Kontekstissa *šakie*-sanan oli kääntänyt oikein viisi (55,5 %) henkilöä.

- (4) Sakie [mm] tästä ei tuu kans oikein mitään mieleen. Tulee mieleen, onkohan se nyt japanilainen se saki-juoma? (N23V-7Ä)
- (5) se šak kutonen sakie mä aattelis osiko ihan šakki ei tuollakaan mitään muuta mieleen mitä se ois olla. Aattelin sillä perusteella vain kuulostaa vähän šakki-sanalta. (N24-8Ä)

Tähän ryhmään kuuluvan vienankarjalaisen sanan *tuuvva* (suom. *tuoda*) oli ilman kontekstia kääntänyt oikein viisi (55,5 %) henkilöä. Kontekstissa kaikki (100 %, f=9) koehenkilöt olivat kääntäneet tämän sanan oikein. Oletan, että sanan kääntämisestä on helpottanut kontekstin lisäksi muoto (*tuotih, tuotu*), jossa se esiintyi tekstissä. *Tuuvva*-sanan kääntämisessä monet olivat maininneet, että sanojen tunnistamisessa auttoi savon murre. Kaikki käännöstestien ensimmäisessä osassa sanan oikein kääntäneet koehenkilöt esittivät myös jonkin esimerkin, jossa sana *tuuvva* esiintyy lauseessa (6).

- (6) Tuuvva, no tuuvva, jossain niin kuin suomessa vois sanoa, että voitko tuuvva sen kirjan tänne, niin kuin murteella eli tuoda-verbiksi väittäisin tätä. (N21V-1Ä)

Irrallisena *tuuvva*-sanalle oli annettu myös seuraavat käännökset *puuro* (11,1 %, f=1), *tupa* (22,2 %, f=2) ja *isoisä* (11,1 %, f=1). Tähän ryhmään olen siirtänyt myös sanan *iče* (suom. *itse*), koska sana eroaa suomenkielisestä vastineesta kahdella kirjaimella ja č-kirjainta

ei ole suomen aakkosissa. Oletin, että osa koehenkilöistä olisi silti osannut lausua sanan ja kääntää sen oikein myös irrallisena. Irrallisena vain yksi (11,1 %) koehenkilö oli kääntänyt sen oikein, kontekstissa kaikki (100 %) koehenkilöt olivat kääntäneet sanan oikein. Käännettyään irrallisena esiintyvää sanaa *iče* koehenkilöt nojautuivat virheellisesti sanan kirjoittamisasuun ja englannin kieleen (7). Tätä sanaa käännettäessä oli mainittu myös muut kielet (8). Oletan, että syynä tähän on ollut se, että *č*-kirjain ja sen lausuminen ei ole ollut tuttua koehenkilöille.

- (7) Seitsemäntoista on joku ike, ike tai iše, iše i c e. Se on kirjoitettu samalla tavalla kuin englantilainen sana ice sit mä mietin oisko se jää, mutta tuota sekin oli vähän vaikea. (N23V-7Ä)
- (8) Ice, no tulee mieleen jää englannista laitan kyllä sen suoraan, koska on niin samannäköinen sana. Ice ruotsissa myös, ice ja hollannissa, suomessa jää. (N24-8Ä)

Irrallisena esiintyvälle sanalle *mal'la* myös vain yksi (11,1 %) koehenkilö oli antanut oikean käännökseen *malja* (9). Oikean käännökseen antanut koehenkilö oli tunnistanut ja osannut ääntää liudennusmerkit oikein. Muut koehenkilöt olivat kokeneet sanassa *mal'la* olevat liudennusmerkit vaikeiksi, mikä kuului nauhoitteista (10). Kontekstissa sanalle annetaan erilaisia käännoiksiä, joista seitsemän voidaan hyväksyä oikeiksi käännoiksi. Nämä käännökset kuuluvat merkitykseltään samaan semanttiseen kenttään: *kulho* (55,5 %, f=5), *astia* (11,1 %, f=1), *malja* (11,1 %, f=1). Oletin, että liudennusmerkit eivät olisi tuottaneet vaikeuksia koehenkilöille.

- (9) toi malla tai malja mius täytyiskö olla malja siinä vaan vähän tuommainen liudennusmerkin näköinen. Niin tuota jo eikös se ois malja. (N23V-7Ä)
- (10) Mä edes en tiijä miten tän pitäis lausua, mutta täst minulle tulee niin ku mieleen joku mallas tai joku semmoinen niin kuin mallasjuoma tai (-) olut [nauraa]. Voi ei. (N21V-1Ä)

Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 164) tutkimuksessa koehenkilöt olivat kokeneet vaikeaksi sanan *kúps* (suom. *kypsä*). Syynä siihen oli ollut se, että sanassa esiintyy saksalainen kirjain *ű*, joka ei kuulu suomen aakkosiin, mistä syystä sanalle annettiin väärä suomennos *kuppi*. Oletan, että sanaa *mal'la* ei ollut tunnistettu, koska liudennusmerkit eivät ole tavallista suomen kielessä.

Täysin läpinäkymättömien sanojen ryhmään kuuluvien sanojen merkitystä on vaikea päätellä ilman kielihistoriallista tietoa. Aineistossa sellaisia sanoja ovat esimerkiksi sanat *kru-pittua*, *tikuttua*, *vuottua* ja *paissa*. Olin olettanut, että harva koehenkilöistä kääntäisi näitä sa-

noja irrallisina ja sanojen kääntäminen osoittautuisi hankalaksi myös kontekstissa. Käännöstestin kautta sain tulokseksi, että myös kontekstissa esiintyvien, tähän alaryhmään kuuluvien sanojen, oikeiden käännösten yhteinen määrä on pieni. Olettamukseni toteutui. Yhteensä testin kautta oli mahdollista saada tähän ryhmään kuuluville sanoille 63 oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja sama määrä, kun ne esiintyivät kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluvista sanoista oli irrallisena esiintyville annettu neljä oikeaa käännöstä ja kontekstissa esiintyville 40. Esimerkiksi irrallisena esiintyvän sanan *vuottua* oli vain kaksi koehenkilöä suomentanut oikein. Kontekstissa kolme koehenkilöä (33,3 %) oli kääntänyt sanan *vuottua* oikein sanaksi *odottaa*. Kukaan koehenkilöistä ei ollut kääntänyt oikein sanaa *paissa*, kun sana esiintyi irrallisena. Kontekstissa kaikki (100 %) koehenkilöt olivat kääntäneet tämän sanan oikein. Oletan, että tässä tapauksessa on kontekstin lisäksi auttanut paljon sanan muoto *pakajamah*, jossa se on esiintynyt kontekstissa.

Täysin läpinäkymättömäksi sanaksi olen luokitellut myös *tarita*-sanan. Irrallisena kaikki koehenkilöt olivat kääntäneet sen väärin. Sanalle oli annettu seuraavat suomennokset: *tarjeta* (66,6 %, f=6), *tarvita* (11,1 %, f=1) tai *tarina* (11,1 %, f=1). Yksi koehenkilö oli jättänyt sanan kääntämättä. Kontekstissa kaikki koehenkilöt olivat osanneet kääntää sanan oikein. Ääneenajattelun kautta selvisi, että kääntäessään tähän ryhmään kuuluvia irrallisena esiintyviä sanoja osa koehenkilöistä oli nojautunut sanojen ääntämisasuihin (11, 12).

(11) Vuottua, vuottua, niin kuin vuotaa en tiedä yhtään kuulostavaa samalta. (N24–8Ä)

(12) Paissa, päissään, päissä tai päässä, pistetään päässä, kuulostaa samalta. (N36V–11Ä)

Toiseen ryhmään kuuluvat kirjoitusasultaan (lähes)samanlaiset sanat, jotka merkitsevät eri asioita vienankarjalassa ja suomen kielessä. Näiden sanojen samankaltaisuus osoittautui harhaanjohtavaksi tekijäksi. Tähän harhaan johtavien sanojen ryhmään kuuluvat niin sanottu *petolliset ystävät*. Niitä ovat sellaiset sanat, jotka sukukielessä kirjoitetaan tai äännetään (melkein) samoin, mutta jotka merkitsevät eri asioita (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 166). Tietääkseni vienankarjalassa esiintyvistä petollisista ystäväistä ei ole vielä tehty tutkimusta. Sellaisesta tutkimuksesta olisi ollut paljon apua sekä tutkimukseni suunnittelussa että sanojen valinnassa.

Olettamukseni oli, että kääntäessään tähän ryhmään kuuluvia sanoja irrallisina koehenkilöt lankeaisivat petollisiin ystäviin, mutta kontekstissa sanojen merkitys ymmärrettäisiin oikein. Olettamukseni toteutui. Yhteensä testin kautta oli mahdollista saada tähän ryhmään

kuuluville sanoille 45 oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja sama määrä, kun ne esiintyivät kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluville sanoille oli annettu kaksi oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja kontekstissa esiintyville 29. Tällaisena sanana on ollut esimerkiksi vienankarjalainen sana *hämmentyä*. Kun se esiintyi irrallisena, seitsemän (77,7 %) koehenkilöä antoi sille suomennoksen *hämmentyä*, *tulla yllätetyksi*, *nolostua*. Yksi koehenkilö antoi lähes oikean käännöksen *sekoittaa*. Käännöksensä hän perustelee sillä, että kyseessä ei ole suomen kieli vaan sukukieli. Koehenkilö ei luota sanan läpinäkyvyyteen sillä perusteella, että kyseessä olisi sukukieli (13). Myös Kaivapalu (2005: 210–211) kirjoittaa, että ihmiset eivät aina usko kielten väliseen todelliseen samankaltaisuuteen, koska kyseessä on sukukieli.

- (13) Hämmentyä. Mitä tarkoittaa hämmentyä? tarkoittaa suomeksi, että joku asia hämmästyttää, mutta koska kyse ei ole suomen kielestä, se tarkoittaa jotakin toisin tulkittavaa asiaa. Esimerkiksi, hämmentää, sekoittaa, sekoittua. Sekoittaa. (N22–2ä)

Koehenkilö N57–4 antaa tälle sanalle käännöksen *tulla yllätetyksi*, silloin kun oikea käännös on *hämmentää*. Harhaanjohtavana tekijänä on ollut *ua*-suffiksi, joka on suomen kielessä intransitiivisten verbien tunnus (14).

- (14) sana hämmentyä ja sitten suomen kielessähän semmoinen sana kuin hämmentyä niin mä mietin että onko se sitten samanlainen ehkä hämmentyä nolostua, mut sit mä myös mietin voisko se olla joku tämmönen, se refleksiivinen no en muista kuitenkin niin kuin tuommoinen hämmentää-verbistä semmoinen johdos, että kun joku esimerkiksi ruoka hämmentyy niin se on niin kuin hämmennetty tarpeeksi hyvin eli se on niin kuin sekoittunut tai sillein se on niin kuin muuttunut semmoiseksi kiinteämmäksi seokseksi niin mä mietin voisko se liittyä toinen toinen vaihtoehto, että se liittyis ruuanlaittoon. (N23V – 7Ä)

Tällaisia sanoja aineistossani ovat *paistua*, *työntyä*, *hienoni*. Kontekstissa kaikki koehenkilöt olivat kääntäneet *hämmentyä*-sanana oikein. Sama periaate koskee muitakin tähän ryhmään kuuluvia sanoja.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat sanat, joiden kääntämisessä koehenkilön on käytettävä kielellistä päättelykykyä. Nämä sanat voivat olla merkitykseltään synonyymeja tai lähi-merkityksellisiä sanoja. Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012: 169) mukaan vastineita voivat olla hyperonyymit, hyponyymit, paronyymit tai meronyymit.

Olin oletanut, että osa koehenkilöistä osaisi kääntää irrallisina esiintyvät tähän ryhmään kuuluvat sanat, ja että kontekstissa oikeiden käännösten määrä kasvaisi. Sanojen kääntämiseen vaikuttaisi koehenkilöiden kielellinen päättelykyky. Olettamukseni toteutui. Yhteensä testin kautta oli mahdollista saada tähän ryhmään kuuluville sanoille 63 oikeaa käännöstä.

nöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja sama määrä, kun ne esiintyivät kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluville sanoille oli annettu 31 oikeaa käänöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja kontekstissa esiintyville 39.

Esimerkiksi sanan *tuiskukuu* ymmärtäminen vaatii *tuisku*-sanann tunnistamista. Kahdeksan koehenkilöä oli kääntänyt tämän sanan kuukaudeksi, joista viisi talvikuukaudeksi (sanann *tuisku*-osasta), mutta kukaan koehenkilöistä ei ollut kääntänyt sitä oikein irrallisena (suom. *helmikuu*). Kontekstissa kaksi (22,2 %, f=2) koehenkilöä oli kääntänyt sanann oikein. Irrallisena esiintyvän pronominin *hyö* oli 8 (99 %) koehenkilöä tunnistanut *he*-pronominiksi. Melkein kaikki koehenkilöt viittasivat siihen, että he olivat kuulleet kyseisen sanann murteessa. Osa koehenkilöistä korosti kuulleensa sanann savon murteessa. Vain yksi koehenkilö oli antanut *hyö*-sanalle käänöksen *te* (15).

- (15) Hyö, hyö aattelen joku persoonapronomini sillei, tä mitä hyö sielä teette. Tulee mieleen joku suomen murre joku, joensuulainen kaveri vois sanoa, pistän te. Jep.(N21V-1Ä)

En osaa selittää, miksi koehenkilö oli kääntänyt tämän pronominin *te*-pronominiksi. Kääntäessään tätä pronominia tekstissä hän huomautti, että hän oli antanut sille irrallisten sanojen kääntämisessä väärän käänöksen. Oletan, että koehenkilö oli suomentanut *hyö*-pronominin *te*-pronominiksi vahingossa. Kontekstissa kaikki (100 %, f=9) koehenkilöt olivat kääntäneet *hyö*-pronominin oikein. Kääntäessään vienankarjalaista sanaa *enšiarki* (suom. *maanantai*) koehenkilöt tarvitsivat päättelykykyä. Yhdys-sanalle *enšiarki* oli annettu erilaisia käänöksiä riippuen siitä, miten koehenkilö oli ymmärtänyt sanann täysin läpinäkyvät osat. Sanalle oli annettu seuraavia käänöksiä: *maanantai* (55,5 %, f=5), *ensiksi* (11,1 %, f=1), *viikonloppu* (11,1 %, f=1), *arkipäivä* (11,1 %, f=1), *huomenna* (11,1 %, f=1). Esimerkiksi *viikonloppu*-käänös on perusteltu seuraavasti (16):

- (16) Ja enšiarki niin oikeastaan no mul tässä olis vähän niin kun kaksi melkein vastakkaista vaihtoehtoa, että hetki no eka, että se olis arkipäivä, mut sit mul tuli mieleenkin, että se sittenkin on viikonloppu, koska se on niin kuin ennen arkea. Oisko se sitten viikonloppu, päätän sen tänne. (N23V-7Ä)

Kontekstissa oikeiden vastausten määrä pysyy samana, eli konteksti ei ollut avuksi tämän sanann kääntämisessä.

Neljänteen ryhmään kuuluvat sanat, joiden merkitystä voi päätellä vieraan kielen avulla. Testissä tähän ryhmään kuuluvia sanoja olivat: *stokana*, *stolalauta*, *čäijy*. Oletin, että henkilöt, jotka ilmoittivat osaavansa venäjän kieltä, olisivat osanneet kääntää nämä sanat oi-

kein. Käytännössä osoittautui, etteivät kaikki venäjän kielen osaajat olleet osanneet kääntää näitä sanoja sekä irrallisina että kontekstissa. Yhteensä testin kautta oli mahdollista saada tähän ryhmään kuuluville sanoille 27 oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina ja sama määrä, kun ne esiintyivät kontekstissa. Tähän ryhmään kuuluville sanoille oli annettu neljä oikeaa käännöstä, kun ne esiintyivät irrallisina. Kontekstissa esiintyville oikeita käännöksiä oli annettu saman verran.

Samat neljä (44,4 %) henkilöä olivat kääntäneet oikein täysin läpinäkymättömän sanan *čaijy* (suom. *tee*) sekä irrallisena että kontekstissa. Kaikki oikein kääntäneet koehenkilöt mainitsivat, että kääntämisessä on auttanut venäjän kieli. Kaksi koehenkilöä oli antanut sanalle käännöksen *häijy*. Eräs koehenkilö oli laittanut käännökseksi *pippuri*. Koehenkilö N23V-7Ä ei ollut antanut käännöstä, vaikka ilmoitti osaavansa venäjän kieltä. Hän vain oli olettanut, että tämä voisi olla jokin juoma. Väärän käännöksen antaneet koehenkilöt mainitsivat, että č-kirjaimen lausuminen tuotti ongelmia (17).

- (17) Kaijy, kaijy mitenhän nä lausutaan? Ehkä jos kuulis lausuttuna arvais paremmin, kirjoitettuna on vaikee. Kaijy, kaijy ei tule mitään mieleen. Kaijy, äijy, häijy tuli mieleen. Käijy, no mä laitan, jotta häijy, tuli vain mieleen. Sana tuommoinen, sama loppu varmaan vaikuttaa. (N24-8Ä)

Vieras kieli oli johtanut myös harhaan, mikä ilmeni myös Muikku-Wernerin ja Heinosen tutkimuksessa. Esimerkiksi melko läpinäkymättömän sanan *iče* oli suurin osa koehenkilöistä kääntänyt englannin kielen perusteella. Irrallisena 7 (77,7 %) koehenkilöä oli antanut *iče*-sanalle käännöksen *jää*. Kaikki koehenkilöt mainitsivat, että he olivat päätyneet tähän käännökseen englannin kielen perusteella. Vain kaksi koehenkilöä käänsi sanan oikein - *itse* (18). Toinen pohdiskeli, miten tämä voitaisiin lausua, ja päätyi oikeaan käännökseen. Toinen henkilö oletti, että sana ei voi tulla englannin kielestä, ja antoi sanalle oikean käännöksen *itse*. Kontekstissa kaikki (100 %, f=9) koehenkilöt olivat kääntäneet sanan oikein.

- (18) Ice, ei varmaankaan tule englannin kielen jää-sanasta. Ice, oisko se itse. Laitan itse. (M36V-11Ä)

Taulukosta, joka on esitetty liitteessä 2, ja tässä käyttämistäni esimerkeistä näkyy, että aineistossa on ollut myös yhdyssanoja. Yhdyssanojen tunnistaminen ei ollut ollut vaikeaa, jos molemmat sanan osat olivat olleet täysin läpinäkyviä. Esimerkiksi sanan *kankašpuut* olivat kaikki 9 (100 %) koehenkilöä kääntäneet oikein sanaksi *kangaspuut*. Testissä oli myös yhdysanoja, joiden toinen osa on täysin läpinäkyvä ja toinen on lainasana. *Stolalauta*-sanan hah-

mottamisessa käytettiin erilaisia strategioita. Sanan toinen osa *lauta* oli auttanut koehenkilöitä sanan kääntämisessä, ja kuusi (66,6 %, f=6) koehenkilöä olikin nojautunut siihen kääntäessänsä sanaa. *Stolalauta*-sana käännettiin sanoiksi *leipälautanen*, *silityslauta*, *pöytä*, *leivinlauta*. Sanan ensimmäistä osaa *stola* ei yksikään koehenkilöistä ollut ymmärtänyt, eivät edes he, jotka mainitsivat osaavansa venäjän kieltä.

Yhdyssanan *potakkahuttu* oli neljä (44,4 %) koehenkilöä kääntänyt sanaksi *perunamuusi* tai *perunasose*. Kaksi koehenkilöä oli kääntänyt sen sanaksi *perunakeitto*, yksi oli kääntänyt sen *perunanuijaksi* ja yksi *perunalaatikoksi*. Kahdeksan koehenkilöä oli päätellyt, että sana tarkoittaa jotain ruokalajia. Myös N23V–7Ä oli ajatellut, että *potakkahuttu* tarkoittaisi jotain perunasta tehtyä ruokalajia, mutta hän oli silti laittanut käännökseksi sanan *perunanuija*. Esimerkeistä näkyy, että koehenkilöiden tarjoamat käännökset kuuluvat samaan semanttiseen kenttään. Kontekstissa sanan merkitys oli hahmotettu tarkemmin, eli kaikki (100 %, f=9) koehenkilöt olivat kääntäneet sen *perunasoseeksi*. Ääneenajatteluprotokollan kautta huomasin, että kaikki ääneen ajatelleet koehenkilöt olivat tunnistaneet sanan *potakka*, jonka suomenkielinen vastine on *peruna*. Tätä yhdyssanaa kääntäessään he olivat luetelleet kaikki mahdolliset ruokalajit, jotka perunasta voidaan tehdä. Tämän sanan tunnistamisessa on auttanut myös ”Harakka huttua keittää”-lorun tuntemus (19).

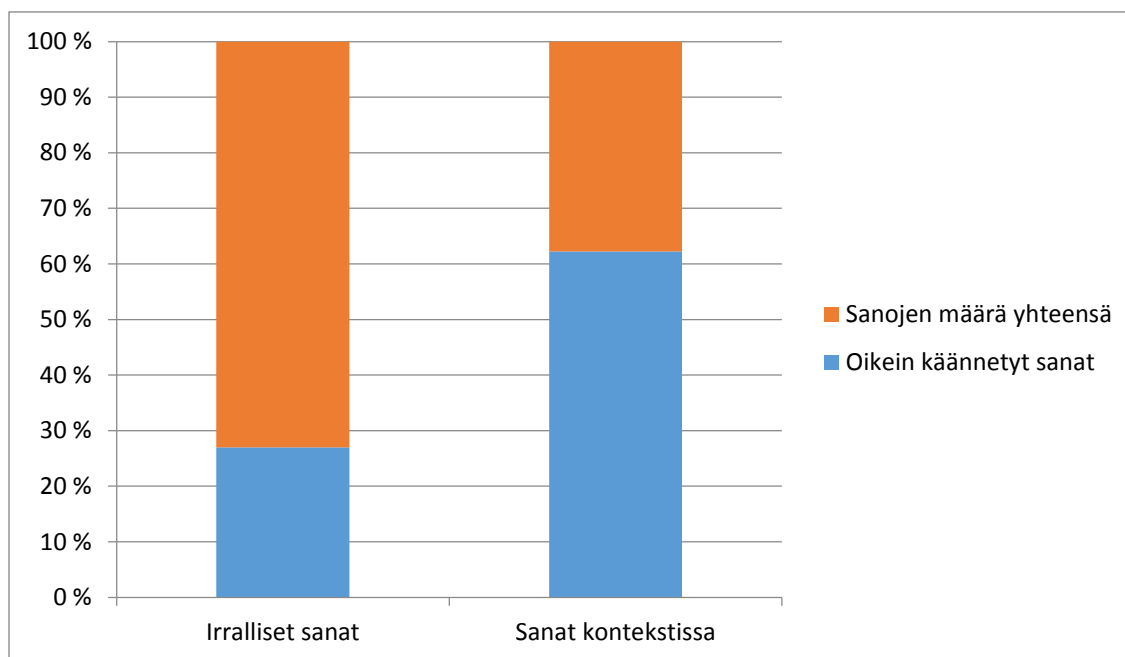
- (19) Sanoisin, että se on perunavelli. Potakka on selkeästi peruna ja huttu on, huttu on keittoa tai puuroo. Harakka huttua keittää, hännällänsä hämmentää. Se on toki suomee, mutta ehkä se juontaa juurensa Karjalasta. (N22–2ä)

Tässä alaluvussa olen selvittänyt, kuinka hyvin koehenkilöt tunnistivat irrallisina esiintyvät ja koherentissa tekstissä olevat sanat, ja mitkä seikat edistivät ymmärtämistä. Vertasin myös saamiani tuloksia keskenään. Toinen tutkimuskysymys koski kontekstin vaikutusta kääntämiseen, mitä kuvaan seuraavassa alaluvussa.

5.2 Vienankarjalaisten sanojen ymmärtäminen kontekstissa

Olen tutustunut siihen, miten yhteinen teksti vaikuttaa ymmärtämiseen. Tiedetään, että sanat, jotka sukukielissä muistuttavat toisiaan, edistävät ymmärtämistä. Viestin sisällön tunnistamisessa on suomen kieltä muistuttavien elementtien havaitsemisella tärkeä rooli. (Muik-

ku-Werner 2013: 210, 211). Oletukseni on, että konteksti olisi ratkaisevassa asemassa sanojen tunnistamisessa ja tekstin kokonaisuuden ymmärtämisessä. Tutkiessani koehenkilöiden sanojen ymmärtämistä koherentissa tekstissä olen käyttänyt heidän kirjoittamiaan käännoiksi ja tallentamiani koehenkilöiden pohdintoja ymmärtämisen edellytyksistä. Kuviossa 2 esittelen määrällisesti koehenkilöiden antamien oikeiden käännosten määrää. Ensimmäisessä sarakkeessa on irrallisten sanojen oikeiden käännosten määrä. Toisessa sarakkeessa on samojen sanojen oikeiden käännosten määrä, kun sanat esiintyvät kontekstissa. Oikeiden sanakäännosten mahdollinen määrä on 270 (100%). Irrallisina oikein oli käännetty 76 (28,1%) sanaa, kontekstissa oli käännetty 165 (61,1%) sanaa oikein. Kontekstissa esiintyvien sanojen oikeiden käännosten määrä kaksinkertaistui.

Kuvio 2. Oikeiden käännosten määrä

Tuloksista näkyy, että konteksti on auttanut paljon sanojen ymmärtämisessä. Monet koehenkilöt totesivat myös sen, että sanojen kääntäminen oli ollut helpompaa kontekstissa. Koehenkilö N24-6Ä kertoo tästä seuraavaa (20):

- (20) Joo karjala, karjalan kieli tuntuu osittain aika samalta mitä suomen kieli, mutta sitten on jotain sellaisia sanoja mistä ei kyllä ymmärrä eikä tiedä mitä tarkoittaa. Mutta helpompi ymmärtää tätä tekstiä kun voi päätellä vähän lauseyhteydestä mitä mitkä sanat mitä tarkoittaa, mutta noita yksittäisiä sanoja oli aika vaikea mieltä tai keksiä. Osa on ihan selkeitä samoja tai melkein samoja kuin suomeksi mutta tai jolla savon tai karjalan murteella, mutta osa on ihan omituisia eikä keksi ollenkaan mitä ne vois tarkoittaa, joo. (N24-6Ä)

Pirkko-Muikku Wernerin (2013: 210) mukaan on tuloksia arvioitaessa pidettävä mielessä ns. 'maallikkokääntäjän' erilaiset käänösstrategiat. Maallikkokääntäjät saattavat kääntää tekstiä sanasta sanaan tai rakentamalla kokonaisuuksia. Kaivapalun ja Muikku-Wernerin mukaan (2010: 84) strateginen kompetenssi, oman äidinkielen rakenteiden tuntemus, maailmantieto ja vieraiden kielten osaaminen ovat tärkeitä tekijöitä viron ymmärtämisessä. Myös eikielelliset muuttujat (asenteet, maantieteellinen etäisyys, kohdekielisen syötöksen saavutus ja kontaktien määrä) vaikuttavat ymmärrettävyyteen (Muikku-Werner 2013:214). Oletukseni on, että vienankarjalaisten tekstien ymmärtämisessä nämä tekijät ovat tärkeitä. Tekstien ymmärtämisessä ei ole pakollista ymmärtää kaikkia siinä olevia sanoja, vaan tekstin kokonaisuus voidaan ymmärtää myös päättelyn avulla. Lisäksi tekstien ymmärtämisessä auttavat tiedot tekstityypeistä ja niiden funktiosta, koska ne synnyttävät odotuksia tekstin sisällöstä. (Muikku-Werner 2013: 213.) Tärkeänä vaikuttimena ei-äidinkielisen tekstin ymmärtämisessä on myös sanojen samanlaisuus. Vaurion (1998: 23) mukaan vieraskielisessä tekstissä olevan tuntemattoman sanan ymmärtämistä edistävät tekstiyhteys, kielen sisäiset vihjeet sekä muiden kielten osaaminen ja maailmantieto. Tietysti tekstien sisältö tai niiden elementit on mahdollista ymmärtää väärin. Muikku-Wernerin (2013: 216) mukaan väärinymmärryksen voi aiheuttaa se, että kieliopilliset asiat tai sanasto ymmärretään väärin. Myös väärä päättely voi olla syynä väärinymmärrykseen.

Tutkimuksessani koehenkilöiden käänösten onnistumiseen on vaikuttanut paljon tekstiympäristö ja tekstin skeemallisuus, mistä monet koehenkilöt mainitsevat kääntäessään tekstejä (21). Esimerkiksi irrallisena esiintyvälle vienankarjalaiselle sanalle *krupittua* oikean käänöksen *rypyttää* on antanut vain yksi koehenkilö. Tekstiyhteydessä kaikki koehenkilöt ovat antaneet oikean käänöksen *rypyttää*.

- (21) Päättelin monen sanan merkityksen asiayhteydestä ja ymmärsin heti, että kyse on leivontaohjeesta, joten sen kautta monen sanan arvaaminen kävi helposti. Jos lauseessa oli yksi tai useampi sama sana kuin suomen kielessä tai hyvin läheisesti sitä muistuttava, oli lauseen merkitys helpommin ymmärrettävissä. (N36–5)

Syntaksin osalta ymmärtämistä auttavat lähes samankaltainen sanajärjestys ja lauserakenne. Lisäksi on havaittu samanlainen konjunktoiden käyttö. Koehenkilöt olivat tunnistanee helposti sanaluokat, päätteet ja tunnukset. Kaikki koehenkilöt olivat osanneet esimerkiksi kääntää *ta*-konjunktion, minkä suomennos on *ja*. Esittelen muutaman esimerkin koehenkilöiden *ta*-konjunktion tunnistamisesta (22, 23).

(22) Ota yksi desi hapanmaitoa ja, tuossa on toi ta, mut se varmaankin ja. (N21V-1Ä)

(23) Ja siitä se toi ta-sana, se toistui niin paljon tässä, että mä aattelin se pakollinen ja. (N23V-7Ä)

Tekstin kääntämistä edistivät myös kollokaatiot. Muikku-Werner (2014:100) on analysoinut artikkelissaan, miten lähiteksti vaikuttaa käännostratkaisuihin. Hänen esimerkkiensä perusteella oletan, että kollokaatiot edistävät oikeaa käännoästä myös silloin, kun kohdekielinen ilmaus ei muistuta lähdekielistä vastinetta. Esimerkiksi tekstissä esiintyvän verbin *ajella* kaikki koehenkilöt käänsivät oikein sanaksi *kaulitse*. Oletan, että oikeaan käännoöseen on vaikuttanut se, että se esiintyi *pulikalla*-substantiivin kanssa: *ajele pulikalla*. Kahdeksan koehenkilöä (88,9 %) oli kääntänyt sen tekstissä oikein. Yksi henkilö (N21V-1Ä) käänsi sen muotoon *tee pulikalla*. Esittelen erään koehenkilön tämän lauseen kääntämisessä syntyneitä pohdintoja (24):

(24) Sitten sit mä laitoin, että kauli kaulimella ohuet kuoret tuossa oli, että ajele pualikalla hienoset kuoret. Tässä taas oli se, että siinä ei ole käytetty niin kuin saman samankantaisia sanoja, mutta sit kun voi ensinkin voi päätellä luultavasti siinä jotakin aloitetaan kaulimaan ja siitä ajele pualikalla ni se kuulostaa oikeastaan vähän, tulee mieleen, että pualikasta tulee mieleen vähän kaulin ja sitten taas, jos ajella kaulimella se ois niin kuin kaulia. (N23V-7Ä)

Oletan, että tässä koehenkilöt uskoivat edellytettävän *kaulita*-sanan myöäesiintymistä, eli tässä tapahtui kollokaattiodotuksen transferi. Tekstissä esiintyvä kollokaatio *šen jälkeh* oli ymmärretty poikkeuksetta oikein. Tämä on itsestään selvää, koska siinä esiintyvät sanat ovat täysin läpinäkyviä.

Muikku-Werner (2013: 217) kirjoittaa artikkelissaan, että tekstiympäristö vaikuttaa paljon kääntämisen onnistumiseen, mistä olen samaa mieltä. Tutkimukseni kautta kuitenkin osoittautui, että tekstiympäristö ei auttanut venäjänkielisten lainojen ymmärtämisessä. Tekstin yksittäiset tuntemattomat sanat eivät estäneet tekstin kääntämistä. Tästä on kertonut myös yksi koehenkilöistä (25):

(25) Tarinan kyllä ymmärsin jotenkin, vaikken kaikkia sanoja ymmärtänyt. (N57-4)

Eräät koehenkilöt olivat laittaneet kysymysmerkkejä tunnistamattomien sanojen kohdalle, jättäneet ne kääntämättä tai olivat siirtäneet vienankarjalaiset sanat suomennokseen. Ääneenajatteluprotokollien kautta sain myös koehenkilöiden käyttämät strategiat selville.

Kääntäessään tekstiä kaikki ääneen ajatelleet koehenkilöt ensin lukivat sen, jonka jälkeen he aloittivat kääntämisen. Kääntäessään tekstiä N21V-1Ä -koehenkilö oli jättänyt aukkoja, kun edessä oli ollut jokin tuntematon sana, ja tekstin käännettyään hän oli palannut sen kääntämiseen. Koehenkilö N23V-7Ä oli laittanut kysymysmerkkejä kääntäessään tuntemattomia sanoja, ja hän palasi joskus kääntämisen aikana niihin, jos niiden merkitys oli selvinnyt myöhemmin. Kun lauseessa oli ollut jokin tuntematon sana, se oli myös jätetty kääntämättä, mutta lauseen idea oli käännetty. Ääneenajatteluprotokollien kautta huomasin, että osa koehenkilöistä oli kääntänyt sanat suullisesti, mutta kirjallisessa käännoksessä käännöstä ei löytynyt.

6 POHDINTA

Tutkimukseni keskeinen käsite on reseptiivinen monikielisyys, joka perustuu kielten väliseen samankaltaisuuteen. Tutkimuksessani ei ole käsitelty oletettua samankaltaisuutta, koska tässä ei ole tutkittu vienankarjalan tuottamista. Olen keskittynyt tutkimuksessani kielten väliseen havaittuun samankaltaisuuteen. Mitä enemmän sana muistutti suomenkielistä sanaa, sitä enemmän sille on annettu oikeita käännöksiä, lukuun ottamatta irrallisina esiintyviä ”petollisia ystäviä”. Valitettavasti koehenkilöt eivät kertoneet paljoa ratkaisujensa taustoista. Tuloksista näkyy, että koehenkilöt ovat nojautuneet paljon vienankarjalan ja suomen kielen yhdenmukaisuuteen ja sanojen samankaltaisuuteen. Kääntämisessä he ovat käyttäneet avuksi vieraita kieliä, tietoja suomen kielen murteista, päättelykykyä, loogista ajattelua ja maailmantietoa. Osoittautui, että vienankarjalan äänteelliset piirteet (č, š, l') eivät olleet olleet tuttuja, eli käännösten korrektius ei perustu lingvistiseen tietoon kieltenvälisistä eroista. Analysoituani saamiani tuloksia päädyin siihen, että vienankarjala on todella lähellä suomen kieltä ja vienankarjalan ymmärtäminen on aika helppoa suomalaiselle.

Irrallisten sanojen kääntämisessä käännösteistiini osallistuneet koehenkilöt ovat käyttäneet avuksi sanojen samanlaisuutta (26, 27). Muikku-Werner ja Heinonen (2012: 174) myös mainitsevat tutkimukseensa osallistuneiden informanttien tavallisimmin kertoneen, että irrallisten sanojen kääntämisessä he nojautuivat viron ja suomen sanojen samankaltaisuuteen.

(26) No en mä, ei tuu siitä mitään mieleen muuta kun yhteistyö niin kun suomen kielessä, varmaan se tarkoittaa seki samaa. (N24–8Ä)

(27) Muistuttaa läheisesti suomenkielistä sanaa kangaspuut. (N36–5)

Kaikki koehenkilöt olivat kääntäneet täysin läpinäkyvät sanat oikein, sekä kun ne olivat esiintyneet ilman tekstiyhteyttä että koherentissa tekstissä. Erikseen on mainittava, että yksi koehenkilö oli jättänyt jostain syystä irrallisena esiintyvän *yhteistyö*-sanan kääntämättä. Syynä tuskin on ollut se, että hän ei olisi ymmärtänyt tätä sanaa. Melko läpinäkyvän sanan tunnistaminen oli osoittautunut vaikeaksi, varsinkin kun se oli esiintynyt irrallisina. Irrallisena ei kukaan koehenkilöistä ollut osannut kääntää melko läpinäkyvää *matata*-sanaa oikein. Kontekstissa oikeiden käännösten määrä on isompi, kaksi oikeaa käännöstä (22,2 %). Melko läpinäkymättömien irrallisina esiintyvien sanojen oikeiden vastausten määrä on ollut 10

(27,7 %) ja kontekstissa 24 (66,6 %). Tulokset ovat suhteellisia, koska kaikki sanat olivat esiintyneet kontekstissa eri muodoissa, eikä niitä ympäröivä konteksti ollut sama. Täysin läpinäkymättömille sanoille sanatestissä oli annettu neljä oikeaa käännöstä (4 %). Koherentissa tekstissä samojen sanojen oikeiden käännösten määrä oli huomattavasti suurempi – 40 (63,5 %). Näiden sanojen kääntämisessä on auttanut paljon konteksti ja muoto, jossa sanat esiintyivät. Esimerkiksi irrallisena esiintynyttä *tarita*-sanaa ei ollut käännetty oikein. Koherentissa tekstissä, jossa se on esiintynyt imperatiivin muodossa (*tariče*) olivat kaikki koehenkilöt kääntäneet sen oikein. Kontekstilla on todennäköisesti ollut tähän vaikutusta. Olisi mielenkiintoista selvittää, miten kyseinen sana olisi käännetty, jos konteksti olisi ollut toinen, esimerkiksi *taričen pihalla* (suom. *tarjoan ulkona*). Riskisanoihin, kun ne esiintyivät irrallisina, ovat lähes kaikki koehenkilöt langenneet. Vain kaksi koehenkilöä on kääntänyt ne oikein (22,2 %). Kontekstissa näiden sanojen oikeiden käännösten määrä on ollut 29 (64,4 %). Seuraavaksi esitän saman koehenkilön *hämmentyä*-sanan käännökset, kun sana esiintyi irrallisena (28) ja kontekstissa (29).

- (28) Hämmentyä, tuota, mun mielestä sen on sama mitä suomeksi hämmentyä eli olla hämillään, vähän yllättyneenä ehkä. (N21V–1Ä)
- (29) Ota yksi stokana hapanmaito, hapanmaituo ta kua se mallah, lisyä vähäsen vettä. Eli ota yksi en kyllä tiedä mikä tuo stokana on mutta yksi piimä. Oiskohan se ja kaada se kulhoon. Oisko malla kulho? Lisää vähän vettä, [ee] suolua suolaa, [ee] ta on varmastikin ja, hämennä hyvin hyväsesti hyvin. [mm] oiskohan stokana sitten tuota purkki piimää. Eli ota yksi purkki piimä ja kaada se kulhoon lisää vähän vettä, suolaa ja hämennä hyvin. (N21V–1Ä)

Sanoille, joiden kääntämisessä oli käytettävä päättelykykyä, oli irrallisina annettu 31 (49,2 %) oikeaa suomennosta ja kontekstissa 39 (61,9 %). Sanoille, joiden kääntämisessä oli ollut apua venäjän kielen taidosta, koehenkilöt olivat antaneet neljä (14,8 %) oikeaa käännöstä, sekä kun ne olivat esiintyneet irrallisena että kontekstissa. Edellä esitetyn perusteella voisin olettaa, että kontekstista ei ole ollut apua vieraskielisten sanojen kääntämisessä. Olin olettanut, että venäjän kielen taidosta olisi ollut paljon apua vienankarjalan ymmärtämisessä. Tulokset eivät täysin vahvistaneet hypoteesiani. Venäjän kieltä osanneet koehenkilöt ja myös osa niistä, jotka eivät maininneet osaavansa venäjän kieltä, olivat osanneet kääntää vienankarjalaisen sanan *čäijy* sekä irrallisena että kontekstissa. Muiden venäjänkielisten lainasanojen ymmärtäminen vienankarjalaisissa teksteissä oli ollut koehenkilöille vaikeaa. *Stokana*-sanaa ei kukaan koehenkilöistä kääntänyt oikein sekä irrallisena että kontekstissa. *Stokana*-sanan suomennos on *juomalasi*. Syynä siihen, että sanaa ei ollut tunnistettu, on todennäköisesti sen ulkoasu.

Venäjän kielessä se on *стокан* eli *stokan*. Kääntäessään tätä sanaa monet koehenkilöt olivat kiinnittäneet huomiota *kana*-osaan ja ajattelivat, että se voisi liittyä ruokaan tai voisi tarkoittaa suomenkielistä sanaa *lakana*. Koehenkilöiden päättelyyn on mahdollisesti vaikuttanut sanan loppuosan äänteellinen samankaltaisuus.

Muikku-Wernerin (2013) mukaan yhdyssanojen ymmärtäminen ei ole ongelmallista, jos sen molemmat osat ovat läpinäkyviä. Kun toinen osa ei ole sukulaissana tai sen samankaltaisuusaste ei ole suuri, sanan tunnistaminen on hankalaa. Testissäni olevalle sanalle *stolalauta*, jossa sanan osana esiintyy laina venäjän kielestä *stola*, olivat venäjän kieltä osaavat henkilöt antaneet väärää käännöksiä. Vain yksi koehenkilö oli antanut kyseiselle sanalle käännöksen *pöytä*, mikä on lähellä sanan todellista merkitystä. Kontekstissa sama henkilö ei ollut kääntänyt tätä sanaa. Perustuen saamiini tuloksiin voisin olettaa, että venäjänkielisten lainojen tunnistamiseen tarvitaan sujuvaa venäjän kielen osaamista. Koehenkilöt ovat opiskelleet sitä vain muutamia vuosia. Olisi mielenkiintoista tutkia myös venäjänkielisten suomen kielen oppijoiden vienankarjalaisten sanojen ja tekstien ymmärtämistä.

Analysoidessani testin tuloksia huomasin, että jotkut koehenkilöt olivat yrittäneet kääntää vienankarjalaisia sanoja niiden fonologiseen asun perusteella. Tällaista strategiaa oli käytetty esimerkiksi käännettäessä sanaa *hienoni* (30). Kääntämisessä on ollut apua myös suomen kielen murteiden tuntemisesta, erityisesti savon murteen (31, 32). Muikku-Wernerin (2013) tutkimuksessa informantit olivat myös maininneet, että suomen kielen murteiden tunteminen oli auttanut vironkielisten sanojen tunnistamisessa. Kääntäessään tekstejä koehenkilöt olivat käyttäneet hyväksi myös maailmantietoa, esimerkiksi kääntäessään sanaa *potakkahuttu* osa koehenkilöistä mainitsi lastenlorun (19).

- (19) Sanoisin, että se on perunavelli. Potakka on selkeästi peruna ja huttu on, huttu on keittoa tai puuroo. Harakka huttua keittää, hännällänsä hämmentää. Se on toki suomee, mutta ehkä se juontaa juurensa Karjalasta. (N22–2ä)
- (30) Hienoni, tässä taas tulee niin kuin aromi tai semmoinen, oisko se niin kuin mä sanoin hienoni – aromi, semmoinen samanlainen rytmi tai joku siinä. Ei se nyt varmaan se ois mitenkään voi. Vitsi ku hienoni, hienoni tai sitten joku unioni, voisko tässä olla samanlainen. Laitan unioni. (N21V–1Ä)
- (31) Tuuvva, tuoda, ainakin mejän murteessa sanotaan, esimerkiksi, voitko tuuvva jotakin. (N24–6Ä)
- (32) Suomen kielen jossain murteissa käytetään he-sanasta hyö-muotoa. (N36–5)

Irrallisina *ua*-loppuiset verbit (*työntyä, paistua, hämmentyä*) oli usein käsitetty intransitiiviverbeiksi, mikä ei vienankarjalassa pidä paikkaansa. Vienankarjalassa *ua*-loppuiset verbit ovat ensimmäisen tyyppin transitiiviverbejä. Kontekstissa näille verbeille annettiin oikeat käännökset.

Esittelemistäni tuloksista näkyy, että kontekstilla on huomattava rooli vienankarjalaisen sanojen ymmärtämisessä. Muikku-Wernerin (2013) tutkimuksessa informantit olivat myös maininneet kontekstin merkityksen sanojen kääntämisessä. Tutkimuksessani käyttämäni äänenajattelumenetelmän kautta sain selville, että koehenkilöt olivat kokeneet kontekstin positiivisena vaikutuksena ymmärtämiseen (33). Tekstien kääntämisessä nojaututtiin myös kollokaatioihin (34).

(33) Tekstin perusteella päätin, että itse. (N69–10)

(34) Luaji siämi potakkahutusta, suurmasta tahi talkkunasta. Tää on tuota en tiijä mitä tarkoittaa tuo luaji siämi, mutta varmaan tarkoittaa että se jos tässä on jotain piirakoita että sisuus on tota perunamuusia, suurmasta en tiedä mikä on suurmasta tai talkkunaa. Laita vaikka lisää ei se luaji tarkoita sitä se nyt sopisi tähän kohtaan lisää sisään perunamuusia. [mm] suurmasta en tiijä mitä se on tai talkkunaa. (N24–6Ä)

Kuten olin olettanut, tekstin kääntämisessä on auttanut paljon tekstin skeema eli rakenne. Tästä monet tutkimukseeni osallistujat ovat maininneet (21). Muikku-Wernerin (2013: 213) mukaan tietoisuus tekstin tyypistä tai lajista edistää tekstin ymmärtämistä. Hänen pitämänsä testiin osallistuneet mainitsivat myös tekstin skeeman hyödystä tekstien kääntämisessä.

(21) Päätelin monen sanan merkityksen asiayhteydestä ja ymmärsin heti, että kyse on leivontaohjeesta, joten sen kautta monen sanan arvaaminen kävi helposti. Jos lauseessa oli yksi tai useampi sama sana kuin suomen kielessä tai hyvin läheisesti sitä muistuttava, oli lauseen merkitys helpommin ymmärrettävissä. (N36–5)

Koehenkilöiden vastauksista voi hahmottaa, että kielenasiantuntijat tai kieliassiantuntijoiksi opiskelevat menestyivät sanojen kääntämisessä paremmin kuin ei-kieliassiantuntijat. Samoin myös he, jotka olivat ilmoittaneet osaavansa vieraita kieliä, menestyivät käännösteissä paremmin. Tässä tutkimuksessa tätä ei tutkittu erikseen.

Muikku-Wernerin (2013) mukaan vierasperäisten sanojen peräkkäinen esiintyminen vaikeuttaa kääntämistä. Tutkimusaineistossani ei ollut kohtia, joissa esiintyisi vierasperäisiä

sanoja peräkkäin. Enimmäkseen vääriä käännöksiä oli annettu lauseelle *Matatešša Piäjärveh piettymä vielä Sohjanankošella, kulttuuritalon naiset jo vuotettih meitä ta näytettih vierahilla, mitä paikalliset käsityömuasterit šuatetah luatie - puušta veissettyjä esinehie ta äijän muuta*. Kukaan koehenkilöistä ei osannut kääntää lausetta kokonaisuudessaan oikein. Oletan, että syynä tähän on ollut se, että samassa lauseessa ovat esiintyneet seuraavat sanat: *matatešša, piettymä, vuotettih, šuatetah, äijän*.

Olen pyrkinyt tutkielmassani kuvaamaan mahdollisimman tarkasti koehenkilöiden käännöksiä ja tietoja heidän käyttämistään ymmärtämisstrategioista. Olen samalla esitellyt tutkimuksessani määrällisesti koehenkilöiden antamia käännöksiä. Mielestäni käyttämiäni sanojen luokittelu soveltuu hyvin vienankarjalaisten sanojen ymmärtämisen käsittelyyn suomen kielen pohjalta. Sain tutkimuksessani vastaukset kaikkiin asettamiini tutkimuskysymyksiin. Sanojen ymmärtäminen ilman tekstiyhteyttä osoittautui hankalammaksi, mutta tekstit ymmärrettiin siitä huolimatta hyvin. Tunteamattomat sanat eivät olleet häirinneet tekstin ymmärtämistä. Oli vain muutamia lauseita, joiden käännökset eivät olleet täysin oikeita. Oletan, että tähän on voinut vaikuttaa myös koehenkilöiden väsymys, koska kääntäminen vaatii tarkkuutta.

Tutkimukseni on ensimmäinen tutkimus, jossa tutkitaan suomalaisten vienankarjalan ymmärtämistä reseptiivisen monikielisyyden näkökulmasta. Tästä syystä tutkimustani voidaan pitää pilottitutkimuksena tai suuntaa-antavana tutkimuksena. Tutkimuksessani tarkastelin sanojen ymmärtämistä sekä ilman tekstiyhteyttä että koherentissa tekstissä. Mielestäni kaikkia tasoja pitäisi tutkia erikseen, eli samoin kuin on tutkittu viron kielen ymmärtämistä. Kirjoittaessani tätä tutkimusta tarvitsin tietoja vienankarjalassa esiintyvistä petollisista ystäväistä. Tietääkseni niitä ei ollut vielä tutkittu. Tämä tieto olisi ollut hyödyllinen tutkittaessa vienankarjalan ymmärtämistä reseptiivisen monikielisyyden näkökulmasta. Toivon, että tutkimukset vienankarjalasta lisääntyvät.

Tutkimuksestani löytyy todennäköisesti myös sellaisia kuvauksia, jotka voisivat olla hyödyllisiä myös vienankarjalan opetuksessa suomalaisille. Esimerkiksi opetuksessa olisi kiinnostava suomenkielisten vienankarjalan oppijoiden huomio *ua*-verbeihin, *š*-, *č*-kirjaimiin ja liudennusmerkkeihin. Samoin opetuksen aikana olisi hyvä kertoa siitä, että venäjän kieli on vaikuttanut paljon vienankarjalaan.

Tutkimuksessani saatujen tulosten perusteella voin sanoa, että suomalainen pystyy aika helposti ymmärtämään kirjoitettua vienankarjalaa. Oletan, että vienankarjalaiset voivat

käyttää vienankarjalaa kirjoittaessaan suomalaisille. Kaivapalu ja Muikku-Werner kirjoittavat artikkelissaan (2010: 71), että ymmärtäminen ei edellytä (lähes) syntyperäisen puhujan kielellistä kompetenssia.

Kirjoitetun tekstin ymmärtämistä on jo alustavasti tutkittu, eli vienankarjalaiset voivat rohkeasti käyttää vienankarjalaa kirjoittaessaan suomalaisille. Olisi mielenkiintoista, jos tutkittaisiin myös puhutun vienankarjalan ymmärtämisestä. Oletan, että vienankarjalainen puhe ei tuottaisi ylitsepääsemättömiä ymmärtämisongelmia suomalaisille.

LÄHTEET

Ard, Josh & Homburg, Taco 1992: Verification of Language Transfer. – Susan M. Gass & Larry Selinker (toim.), *Language Transfer in Language Learning* s. 47–70. Amsterdam: John Benjamins. – <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10495890&ppg=2> 18.03.2016.

Boren, M. Ted & Ramey, Judith 2000: Thinking Aloud: Reconciling Theory and Practice. – *IEEE Transactions on professional communication* 43 (3) s. 261–278. – <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsptp=&arnumber=867942> 09.11.2015.

Budovičova, Viera 1987: Literary Languages in Contact: A Sociolinguistic Approach to the Relation between Slovak and Czech Today. – Jan Chloupek, Jiří Nekvapil & Jan Horecký (toim.), *Reader in Czech Sociolinguistics* s.156–175. Amsterdam: John Benjamins. – <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10513315> 18.03.2016.

Bø, Inge 1978: *Ungdom og naboland: en undersøkelse av skolens og fjernsynets betydning for nabospråkforståelsen*. Stavanger: Rogalandsforskning.

Börestam Uhlmann, Ulla 1994: *Skandinaver samtalar. Språkliga och internationella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar*. Väitöskirja. Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet 38. Uppsala: Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet.

Carlisle, Joanne 1990: Diagnostic assesment of listening and reading comprehension. – H. Lee Swanson & Barbara Keogh (toim.), *Learning disabilities: Theoretical and research issues* s. 277–298. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Gooskens, Charlotte & Hilton, Nanna Haug 2013: The effect of social factors on the comprehension of closely related language. – Jani-Matti Tirkkonen & Esa Anttikoski (toim.), *Proceedings of the 24th Scandinavian Conference of Linguistics* s. 201–211. Joensuu: University of Eastern Finland.

Grüntal, Riho 2004: Itämerensuomalaisten kielten erilaisuus ja samuus. – *Virittäjä* 108 (1) s.102–105.

Ericsson, K. Anders & Simon, A. Herbert 1993: *Protocol Analysis: Verbal Reports as Data. Revised edition*. Cambridge: MIT Press. – <http://ammonwiemers.com/IdetPortfolio/articles/Assessment/Protocol%20Analysis%20%20Verbal%20Reports%20as%20Data.pdf> 08.11.2015.

Harste, Jerome 1985: Portrait of a new paradigm: Reading comprehension research. – Avon Crismore (toim.), *Landscapes: A state-of art assessment of reading comprehension research 1974-84* s. 240–263. Washington: Department of Education. – <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED261350.pdf> 14.10.2015.

Haugen, Einar 1966: Semicommunication: The Language Gap in Skandinavia. – *Sociological Inquiry* 36 (2), s. 280–297.

Hickerson, Harold & Turner, D. Glen & Hickerson, P. Nancy 1952: Testing Procedures for Estimating Transfer of Information among Iroquois Dialects and Languages. – *International Journal of American Linguistics* 18 (1), s. 1–8. – https://www.jstor.org/stable/1262758?seq=1#page_scan_tab_contents 18.03.2016.

Holopainen, Esko 2003: *Kuullun ja luetun tekstin ymmärtämisstrategiat ja -vaikeudet peruskoulun kolmannella ja yhdeksännellä luokalla*. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

_____ 1996: *Peruskoulun kolmasluokkalaisten kuullun ja luetun tekstin ymmärtämisstrategiat ja ymmärtämisvaikeudet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ikola, Osmo (toim.) 1977: *Nykysuomen käsikirja*. Espoo: Weilin+Göös.

Ilves, Mirja 2005: Ääneenajattelu. – Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta (toim.), *Käytettävyytustutkimuksen menetelmät* s. 209–222. Tampere: Tampereen yliopiston tietojenkäsittelytieteiden laitos.

Itkonen, Terho 1983a: Välikatsaus suomen kielen juuriin. – *Virittäjä* 83 s.190–229.

_____ 1983b: Välikatsaus suomen kielen juuriin. – *Virittäjä* 83 s.349–386.

_____ 1993: Aunuksen äänneopin erikoispiirteet ja aunukselaismurteiden synty. – Jaakko Anhava, Pekka Lehtimäki, Heikki Leskinen & Seppo Suhonen (toim.), *Aloja ja aiheita. Valikoima kolmen kymmenluvun tutkielmia (1959–1979)* s. 112–145. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

Itä-Suomen yliopisto 2014: <http://www.uef.fi/fi/remu2015/remu-suomeksi> – 31.03.2014.

Jantunen, Jarmo 2009: ”Minulla on aivan paljon rahaa” – fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. – *Virittäjä* 113 (3) s. 356–381.

Jarvis, Scott 2000: Methodological Rigor in the Study of Transfer: Identifying L1 Influence the Interlanguage Lexicon. – *Language Learning* 50 (2) s. 245–309.

Jensen, John B. 1989: On the Mutual Intelligibility of Spanish and Portuguese. *Hispania* 72 (4) s. 849–852. – http://www.jstor.org/stable/343562?seq=1#page_scan_tab_contents – 18.03.2016.

Järventausta, Marja 2013: Kontrastiivinen tutkimus vertailevan kielentutkimuksen kentässä. - Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka* s.96–134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jääskeläinen, Riitta & Tirkkonen-Condit, Sonja 1991: Automated Processes in Professional vs. Non-Professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study. – Sonja Tirkkonen-Condit (toim.) *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies* s. 89–111. Tübingen: Narr.

Kaivapalu, Annekatrin 2005: *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Humanities 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

_____ 2009: Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma, haaste vai voimavara? – *Virittäjä* 113 (3) s. 382–401.

_____ 2013: Kielten järjestelmien vertailusta kieltenvälisen vaikutuksen tutkimukseen. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka* s. 293–323. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaivapalu, Annekatrin & Martin, and Maisa 2014a: Measuring perceptions of cross-linguistic similarity between closely related languages: Finnish and Estonian noun morphology as a testing ground. – Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (toim.), *Language Contacts at the Crossroads of Discipline* s. 283–318. England: Cambridge Scholars Publishing.

_____ 2014b: Kuidas mõjutab emakeel keeltevahelise sarnasuse tunnetamist. – Mati Erelt (toim.), *Emakeele seltsi aastaraamat*. s. 74–99. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Kaivapalu, Annekatrin & Muikku-Werner, Pirkko 2010. Reseptiivinen monikielisyyks: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkieltensä pohjalta? – Pirkko Muikku-Werner & Maria-Maren Sepper (toim.), *Lähi-vertailuja* 20, s. 68–97. Tallinna – <http://dx.doi.org/10.5128/LV20.03> – 16.11.2014.

Karjalainen, Heini & Puura, Ulrika & Grünthal, Riho & Kovaleva, Svetlana = Карьялайнен, Хейни & Пуура, Ульрикка & Грюнталь, Риго & Ковалева, Светлана 2013: *Карельский язык в России. Отчет ELDIA по исследованию конкретной (социолингвистической) ситуации*. Mainz: ELDIA.

Karlova, Olga 2011: *Vienankarjalan alkeiskurssi*. Petroskoi: Verso.

Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas. Salli Kankaanpää, Elina Heikkilä, Riitta Korhonen, Sari Maamies ja Aino Piehl 2013: *Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kirby, John 1988: *Style, Strategy and Skill in Reading*. – Ronald R. Schmeck (toim.), *Learning Strategies and Learning Styles* s. 230–271. New York: Plenum Press.

KKS = *Karjalan kielen sanakirja*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1968 – 2005.

Kotus 2015: <http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala> – 15.11.2015.

Kunnas, Niina 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatuksen jälkitavujen A- loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Väitöskirja. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos.

Kussmaul, Paul & Tirkkonen-Condit, Sonja 1995: Think-aloud protocol analysis in translation studies. *TTR: traduction, terminologie, rédaction* 8 (1) s. 177–199. – <http://id.erudit.org/iderudit/037201ar.pdf> 21.11.2015.

Königs, Frank 1987: Was beim Übersetzen passiert: Theoretische Aspekte, empirische Befunde und praktische Konsequenzen. – *Die Neueren Sprachen* LXXXVI (2) s. 182–185.

Lehtinen, Tapani 2008: Sukukielet syynissä. Uralilaiset kielet ja niiden tutkimus. – Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.), *Kieltä kohti* s. 233–258. Keuruu: Otava.

Leskinen, Heikki 1998: Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta. – Pekka, Nevalainen & Hannes, Sihvo (toim.), *Karjala. Historia, Kansa, Kulttuuri* s. 352–382. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mantila, Harri 2000: Meänkieli, yksi Ruotsin vähemmistökielistä. – *Kielikello* 3 s. 9–12.

Maurund, Øivind 1976: *Nabospråksförståelse i Skandinavia. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. Stockholm: Nordiska rådet.

Muikku-Werner, Pirkko & Heinonen, Maria 2012: Lumesadu – 'tarina' vai 'lumikasa' vai ei kumpikaan? Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. – Annetrin Kaivapalu (toim.), *Lähivertailuja* 22 s. 157–187. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

Muikku-Werner, Pirkko 2013: Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. – Annetrin Kaivapalu & Pirkko Muikku-Werner (toim.), *Lähivertailuja* 23 s. 210–237. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

_____ 2014: Konteksti ja viron ymmärtäminen lähisukukielienv pohjalta – Annetrin Kaivapalu & Johanna Laakso (toim.), *Lähivertailuja* 24, s. 100–124. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

Mullonen, Irma 2007: *Johdatusta fennougristiikkaan*. Petroskoi: Petroskoin valtionyliopisto.

Naakka-Korhonen, Mervi & Keynäs, Maiju 1988: *Halpa hinta, pitkä mitta*. Rauma: Länsi-Suomen kirjapaino.

Oldin, Terence 1989: *Language Transfer. Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paajanen, Ilona & Muikku-Werner, Pirkko 2012: Tee on kitsas – onko 'tee kitkerää' vai oletteko 'te saita'? Suomalaiset opiskelijat viroa ymmärtämässä. – Annetrin Kaivapalu (toim.), *Lähivertailuja* 22 s. 219–258. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

Pasanen, Annika 2006: Karjalan kielen nykytila ja tulevaisuus - *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91, s. 115–131. – <http://www.sgr.fi/susa/91/pasanen.pdf> 12.12.2014.

Pierce, Joe E. 1952: Dialect Distance Testing in Algonquian. – *International Journal of American Linguistics* 18 (4), s. 203–210.

- Punntila, Matti & Issakainen, Touko 2003: Kalevala, kansanrunous ja kirjakieli. – *Virittäjä* 107 (2) s. 226–245.
- Räisänen Anna-Kaisa, 2009: The Situation of Kven Language. – Peter K. Austin & Julia Sallabank (toim.), *ELAP Workshop: Beliefs and Ideology, 27.-28.2.2009, SOAS, University of London.* – <http://www.hrelp.org/events/workshops/ideology/abstracts/raisanen.pdf> 23.12.2014.
- Ringbom, Håkan 2007: *Cross-Linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Sajavaara, Kari 1999: Toisen kielen oppiminen. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 73–102. Jyväskylän: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Salminen, Tapani (toim.) 1993: *Uralilaiset kielet tänään. Mikko Korhosen muistosymposiumin 14.10.1992 esitelmät*. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Selinker, Larry 1992: *Rediscovering interlanguage*. London: Longman.
- Tirkkonen, Jani-Matti 2012: *Lopullinen totuus pohjoiseurooppalaisten alkuperästä? Kalevi Wiik vallankumouksellisen paradigman edustajana juuret – kiistassa*. Maisteritutkielma. Itä-Suomen yliopisto. – http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef20120723/index_en.html 20.6.2015.
- Torikka, Marja 2003: Karjala. – *Kielikello* 1 s. 14–20.
- van Bezooijen, Renee & Gooskens, Charlotte 2007: Interlingual Text Comprehension. Linguistic and Extralinguistic Determinants. – Jan D. Ten Thije & Ludger Zeveaerts (toim.), *Receptive Multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 249 – 263. Amsterdam: John Benjamins.
- Vaurio, Leena 1998: *Lexical Interferencing in Reading English on the Secondary Level*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 145. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Virtanen, Katja 2015: *Maasika – ”mansikka”, ”maasika” vai ”maahanmuuttaja”? Koherentin vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta*. Maisteritutkielma. Jyväskylän yliopisto. – <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45705/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201504231657.pdf?sequence=1> 15.01.2016.
- Vlasova, Anni 2014: Vanha perinne myöstyä monien vuosien perästä. – *Oma Mua* 1200 (10) s. 5.
- Wolff, Hans 1959: Intelligibility and Inter-Ethnic Attitudes. – *Anthropological Linguistics* 1 (3), s. 34–41.
- Zaikov, Pekka & Rugojeva, Larisa 1999: *Karjalais-venäläinen sanakirja*. Petroskoi: Periodika
- Zaikov, Pekka 1999: *Karjalan kielen kielioppi: fonetiikka ja morfologia*. Petroskoi: Periodika.
- _____ 2013: *Vienankarjalan kielioppi*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura.
- Zeevaert, Ludger 2004: *Interskandinavische Kommunikation. Strategien zur Etablierung von Verständigung zwischen Skandinaviern im Diskurs*. Hamburg: Dr. Kovač.

LIITTEET

Liite 1

Kyselylomake

Teen maisteritutkielmaani vienankarjalan ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta Jyväskylän yliopistossa. Vastaa ensin taustakysymyksiin:

Ikä: _____

Sukupuoli: _____

Koulutus (mikä ja missä vaiheessa):

Mistä päin Suomea olet?

Mikä on sinun äidinkielesi?

Mitkä suomen murteista ovat sinulle tuttuja?

Osaatko venäjän kieltä?

Mitä muita kieliä osaat?

Onko karjalan kieli tuttu sinulle?

Testissä on kaksi osaa. Ole hyvä, käänä ensin testin ensimmäisessä osassa olevat karjalan kieliset sanat ja vasta sitten käänä karjalankieliset tekstit. Kun käännät, selitä millä perusteella arvasit sanan merkityksen sekä irrallisten sanojen osassa että teksti-osassa. Pyydän sinut ajattelemaan ääneen tai kirjoittamaan omat ajatukset listalle. Tarkoitan sitä, että kerrot kaiken mitä ajattelet kääntäessäsi. Toimit juuri niin kun olisit yksin huoneessa puhuen itsellesi. Äänitä omaa puhettasi tai kirjoita sen ylös paperille.

I. Seuraavassa on 30 karjalankielistä sanaa. Käännä sanat suomen kielelle. Selitä, millä perusteella arvasit sanan merkityksen?

1) Hämmentyä

2) Yhteistyö

3) Hapanmaito

4) Stokana

5) Mal'l'a

6) Šakie

7) Stolalauta

8) Hienoni

9) Šiämini

10) Potakkahuttu

11) Krupittua

12) Paistua

13) Tarita

14) Čäijy

15) Tuiskukuu

16) Kevätkuu

17) Iče

18) Tuuvva

19) Tikuttua

20) Pakina

21) Kankašpuut

22) Ämmö

23) Työntyä

24) Matata

25) Piettyö

26) Vuottua

27) Šuattua

28) Enšiarki

29) Hyö

30) Paissa

II. Käännä tekstit suomen kielelle. Selitä millä perusteella arvasit sanojen merkitykset.

Kalitat (Karlova 2011: 99) (lyhennetty)

Ota yksi stokana hapanmaituo ta kua še mal'l'ah, lisyä vähäsen vettä, šuolua ta hämmennä hyväsešti. Šen jälkeh lisyä ruisjauhuo ta hämmennä šakie taikina. Nošša taikina stolalauvalla ta tuaš vuali šini, kuni še ei heitä tartuntua käsih. Anna taikinalla šeisuo vähäni aikua. Jua še pieniksi ošiksi. Ajele pualikalla hienoset kuoret.

Luaji šiämi potakkahušuša, šuurmašta tahi talkkunašta.

Krupita kalitat, voitele šuolatulla kuoriella ta paissa kuumašša kiukuašša 10–15 minuuttie.

Voija valmehet kalitat voilla, kuni ne ollah vielä lämpimät. Tariče kalitat kalarokan, keiton, maijon tahikka čäijyn kera.

Vanha perinne myöštyy monien vuosien perästä (Oma Mua 19.3.2014) (lyhennetty)

28. tuiskukuuta – 2. kevätukuuta Kiestinkin kulttuuritalošša piettih erikoiset käsityökuršsit.

Tällä kertua kuršsiloih oli keräytyn melko šuuri naisjoukko. Šuomen karjalaiset (näin hyö iččieh šanotah) oli tuotu mataššah villalankua ta tikkuja. Kaikki kuršsilaiset šuatettih tikuttua. Anja Suvanto pakinaššah toivo, jotta nämä kuršsit oltih hyövylliset ta yhteistyö jatkuu.

Kurššien toisena tehtävänä piti panna viimiseh kuntoh kankašpuut. Ne oltih aikoina käytöššä hänen ämmöllä. Kakši päivyä šiih mäni, kun piti vielä leikata kuteita (vanhoja lakanoja oli jo ennen työnnetty Šuomešta). Matatešša Piäjärveh piettymä vielä Sohjanankošella, kulttuuritalon naiset jo vuotettih meitä ta näytettih vierahilla, mitä paikalliset käsityömuasterit šuatetah luatie - puušta veissettyjä esinehie ta äijän muuta. Enšiarkena myö kävimä vielä lapšienkotih. Naiset šanottih, jotta tämmöset yhteiset tapuamiset autetah šäilyttyä omua karjalan kieltä, kun hyö piäššah pakajamah karjalakši keškenäh ta vierahien kera.

Liite 2 Vienankarjalaisten sanojen oikeiden käänntösten määrä

Vienankarjalainen sana	Irrallisten sanojen oikeiden käänntösten määrä	Oikeiden käänntösten määrä kontekstissa
Hämmentyä	1	9
Yhteistyö	8	9
Hapanmaito	8	8
Stokana	0	0
Mal'l'a	1	1
Šakie	3	5
Stolalauta	0	0
Hienoni	0	7
Šiämini	0	7
Potakkahuttu	6	9
Krupittua	1	9
Paistua	0	9
Tarita	0	9
Čäijy	4	4
Tuiskukuu	0	2
Kevätkuu	1	2
Iče	1	9
Tuuvva	5	9
Tikuttua	1	2
Pakina	1	3

Kankašpuut	9	9
Ämmö	3	4
Työntyä	0	1
Matata	0	2
Piettyö	0	1
Vuottua	2	3
Šuattua	8	9
Enšiarki	5	5
Hyö	8	9
Paissa	0	9